Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

> Retouradres Postbus 90801 2509 LV Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD Den Haag

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Parnassusplein 5
T 070 333 44 44
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
2023-0000586135

Bijlage(n)
Programmaplan

Datum 21 december 2023
Betreft Aanbieding programmaplan Participatiewet in balans

De laatste jaren staat de bestaanszekerheid van steeds meer mensen in Nederland onder druk. Deze kwetsbaarheid geldt in het bijzonder voor mensen die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering op basis van de Participatiewet. De overheid slaagt er niet altijd in om het benodigde vangnet of passende ondersteuning tot participatie te bieden. Het programma Participatiewet in Balans is bedoeld om daarin verandering te brengen. Iedereen moet kunnen beschikken over een toereikend en zeker bestaansminimum. Mensen moeten daarnaast gestimuleerd en ondersteund worden om naar vermogen deel te nemen op de arbeidsmarkt en aan de samenleving. In juni van dit jaar heb ik uw Kamer een visiebrief gestuurd waarin ik bovenstaande waarden nader heb toegelicht.[1] Zoals toegezegd bied ik u met deze brief het volledige programmaplan aan.

Programmaplan Participatiewet in Balans
De Participatiewet wordt komende jaren herzien binnen het programma Participatiewet in Balans. Hierbij staan vertrouwen, menselijke maat en vereenvoudiging centraal. Het betreft niet alleen het aanpassen van de wet, maar ook het versterken van de vakkundigheid in de uitvoering. Het programma kent de volgende doelen ten aanzien van de herziene Participatiewet:

- De wet biedt een passend perspectief op werk en participatie;
- De wet (rechten en plichten) is begrijpelijk en goed na te leven;
- Mensen voelen zich ondersteund als het gaat om participatie en inkomen;
- De wet biedt een doelmatig vangnet: zeker en voorspelbaar;
- De wet biedt een toereikend inkomen;
- De wet sluit goed aan bij de brede vormgeving van het sociaal domein en het inkomensstelsel.

Hierbij hecht ik eraan te vermelden dat een aantal uitgangspunten van de huidige wet onverminderd van kracht blijven. De basis voor de Participatiewet is solidariteit met elkaar en het is belangrijk dat het maatschappelijk draagvlak blijft bestaan. Dat vergt een goede balans tussen rechten en plichten.

Drie sporen in één programma
Het programma ontwikkelt gelijktijdig langs drie sporen activiteiten die bijdragen aan bovenstaande doelen. Voor het slagen hiervan is de nauwe betrokkenheid van gemeenten, professionals in de uitvoering, de sociale partners en

[1] Kamerstukken II 2021/22, 35 352, nr. 253 en Kamerstukken II 2022/23, 34 352, nr. 283.

ervaringsdeskundigen hierbij essentieel. Hieronder licht ik de stand van zaken op de drie sporen kort toe.

Het wetsvoorstel (spoor 1)
Het eerste spoor werkt aan een samenhangend pakket van ruim twintig wetswijzigingen om gemeenten beter in staat te stellen ondersteuning te bieden op het terrein van inkomen, re-integratie en participatie. Ook worden hardheden aangepakt. Op dit moment worden de resultaten uit de internetconsultatie en uitvoeringstoetsen verwerkt. De eerstvolgende stap is het aanbieden van het wetsvoorstel aan de Raad van State. Ik voel grote urgentie om de noodzakelijke stappen te blijven zetten voor zover dat mogelijk en passend is bij de demissionaire status van het kabinet.

De fundamentele herziening van de wet (spoor 2)
Het tweede spoor richt zich op de beleidsvoorbereiding voor een meer grondige herziening van de Participatiewet. Vanuit onderzoek, kennis over gedrag en ervaringen wordt een nieuwe basis gelegd voor de Participatiewet. Hierbij worden dilemma's, oplossingsrichtingen en keuzes nader in kaart gebracht: wat zijn de doelen van de nieuwe wet, in hoeverre behoeven de huidige doelen aanpassing, welke instrumenten kunnen het best worden ingezet om deze doelen te bereiken, hoe passen deze bij de verscheidene doelgroepen zoals ouderen, jongeren en mensen met een arbeidsbeperking, en hoe verhoudt de wet zich tot het bredere stelsel van de sociale zekerheid en het sociaal domein?

Versterken vakkundigheid (spoor 3)
In spoor 3 werk ik samen met onder meer VNG, Divosa, Beroepsvereniging SAM, het European Anti-Poverty Network (EAPN) en Sociaal Werk Nederland aan de cultuuromslag die nodig is om bij de uitvoering van de Participatiewet meer uit te gaan van vertrouwen en de menselijke maat. Deze verandering kost tijd. Ik vind het daarom belangrijk om te stimuleren dat binnen en tussen gemeenten lerende netwerken ontstaan. Dit doe ik onder andere door goede voorbeelden in het land met elkaar te delen, om te blijven leren van elkaar.

Ten slotte: het belang van bestaanszekerheid
Met de coronacrisis, de energiecrisis en hoge inflatie is de kwetsbare positie van veel mensen nog meer aan de oppervlakte gekomen. Dit vraagt om een lange termijn inzet van de overheid en maatschappij voor en met elkaar. Ik zal mij in de tijd die mij rest als demissionair minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen blijven inzetten voor goede ondersteuning van deze mensen. En werken aan opties die meer bestaanszekerheid, perspectief en participatie bieden.

De Minister voor Armoedebeleid,
Participatie en Pensioenen,

C.J. Schouten

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Programmaplan
Participatiewet in Balans

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Programmaplan
Participatiewet in Balans

Inhoudsopgave

Voorwoord		4
Samenvatting		8
1.	**Visie op het programma**	**13**
1.1	Aanleiding	13
1.1.1	Participatiewet in Balans: drie sporen	14
1.2	Context	15
1.3	Ambitie	15
1.4	Strategische doelen	16
1.4.1	Afbakening	20
1.4.2	Doelen programma	21
1.4.3	Fasering	25
1.5	Strategie	25
2.	**Operationele doelen, resultaten en inspanningen**	**29**
2.1	Spoor 1	29
2.1.1	Inspanningen	30
2.2	Spoor 2	31
2.2.1	Het opstellen van een nieuwe beleidstheorie	31
2.2.2	Een vertaling naar beleidsopties	34
2.2.3	Verkenning opties voor financiering	34
2.2.4	Inspanningen	35
2.3	Spoor 3	36
2.3.1	Inspanningen	36
2.4	Planning van activiteiten	44
2.5	Monitoring van het programma	45
3	**Organisatie, besluitvorming en informatievoorziening**	**47**
3.1	Programma organisatie en besluitvorming (*governance*)	47
3.1.1	Opdrachtgeverschap, stuurgroep en klankbordgroep	48
3.1.2	Programma uitvoering	48
3.2	Middelen	50
4	**Samenwerking en communicatie**	**53**
4.1	Interne en externe omgeving van het programma	53
4.2	Communicatie	56
5	**Risico's**	**59**
5.1	Risicoanalyse en daarop gebaseerde interventies	59
Bijlage I - Voorgestelde wetswijzigingen spoor 1		60
Bijlage II - Overzicht van relevante, aanpalende programma's		74
Bijlage III - Communicatieoverzicht		77

Programmaplan Participatiewet: Eenvoudiger, menselijker en toekomstbestendig

Het kan ieder van ons gebeuren: je wordt ziek, kortstondig of voor een langere periode, of verliest je baan en raakt werkloos. Sommigen van ons krijgen te maken met arbeidsongeschiktheid. Of hebben een arbeidsbeperking waardoor (volledig) meedoen in een reguliere baan niet kan. In dit soort situaties heb je een vangnet nodig. Een vangnet van mensen die oog hebben en klaar staan voor elkaar. Maar ook een vangnet dat zorgt dat je financieel niet door het ijs zakt en dat je naar vermogen mee kunt doen in de samenleving.

Ons sociale zekerheidsstelsel verzekert mensen van inkomen bij werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid en ouderdom. Dit is een groot goed. Sinds 2015 is de Participatiewet het vangnet in dit stelsel: als mensen onvoldoende eigen middelen hebben om rond te kunnen komen en om volwaardig mee te kunnen doen in de samenleving, is er recht op bijstand. Er is ondersteuning bij het (opnieuw) vinden van werk. We hebben de afgelopen jaren gezien dat de Participatiewet niet voor iedereen werkt zoals dit zou moeten. Mensen in de bijstand ervaren de wet soms als hard en ingewikkeld. Zij voelen zich benaderd vanuit wantrouwen in plaats van vertrouwen. En ook gemeenten ervaren weinig ruimte om te doen wat nodig is. Duidelijk is dat een herziening van de Participatiewet nodig is waardoor er ruimte is voor de menselijke maat en waardoor we kunnen zorgen voor bestaanszekerheid voor iedereen. Om dit te bereiken is een cultuuromslag én een ander mensbeeld nodig: van denken in systemen naar denken vanuit wat mensen nodig hebben. Daar gaan we mee aan de slag.

Om te komen tot deze herziening van de Participatiewet werken we samen met gemeenten en de partners langs drie sporen. De gezamenlijke aanpak is cruciaal voor het slagen van dit programma en is de invulling van hoe we het simpeler willen maken. Ieder levert zijn bijdrage vanuit de eigen expertise, verantwoordelijkheden en mogelijkheden. De eerste stap, zogenaamd spoor 1, is een pakket van ruim twintig wetswijzigingen dat al op korte termijn verandering gaat brengen: mensen krijgen meer rechtszekerheid en inkomenszekerheid. Met deze wetswijziging laten we de regels en ondersteuning binnen de Participatiewet beter aansluiten op de mogelijkheden en omstandigheden van de mensen voor wie ze bedoeld zijn. De uitvoering krijgt meer ruimte om te kunnen doen wat in het individuele geval nodig is.

Naast de wetswijziging is ook een meer fundamentele herziening van de Participatiewet nodig waarbij de menselijke maat, vertrouwen en eenvoud centraal staan. Dit is een lange termijn opgave en wordt opgepakt in spoor 2. We kijken naar de uitgangspunten van de wet en leggen een nieuwe basis. We willen een voorspelbaar en begrijpelijk vangnet met ruimte voor individuele ondersteuningsbehoeften.

In spoor 3 werken we aan een cultuuromslag, want alleen met het wijzigen van de wet zijn we er nog niet. Het verschil wordt uiteindelijk écht gemaakt in het contact met mensen. De contacten tussen de professionals en burgers. We werken daarom ook aan een derde spoor gericht op het versterken van de vakkundigheid bij professionals uit verschillende lagen bij gemeenten. Met als doel dat zij de ruimte ervaren om náást de bijstandsgerechtigden te staan.

Bij al deze sporen kunnen we niet zonder de inbreng van ervaringsdeskundigen, uitvoerders en sociaal werkers. Zij hebben een vaste plek in het nadenken over wetgeving en bij de cultuuromslag in de dienstverlening. Voor ons betekenen zij een schat aan doorleefde kennis en inzichten. Van hen horen we dat zij zich gezien en gehoord voelen na een lange periode dat gevoel niet te hebben gehad en ik ben blij dat wij de samenwerking met hen zullen voortzetten.

Dit programmaplan is geschreven met de mensen voor ogen.
Het is gemaakt mét de mensen om wie het gaat en draait. Met de inzet van ons allen op de drie sporen willen we naar een Participatiewet die duurzaam bijdraagt aan een rechtvaardige en inclusieve samenleving.

Ik wens iedereen veel inspiratie toe. Er zijn goede stappen gezet, waarop we nu kunnen voortbouwen.

Carsten Herstel
Directeur-Generaal Sociale Zekerheid en Integratie
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

“Mijn wens is om met mijn klantmanager samen te werken en dat helpt niet als we tegenover elkaar zitten.”

Samenvatting

De Participatiewet wordt de komende jaren herzien. Ervaringen van bijstandsgerechtigden, uitvoerend professionals en verschillende publicaties en onderzoeken laten zien dat de huidige wet uit balans is. Hij is te complex, legt een te sterke nadruk op rechtmatigheid en uitstroom naar werk en bereikt niet in alle opzichten de gestelde doelen. Mensen geven aan zich niet goed ondersteund te voelen. De Rijksbrede beweging richting vertrouwen, eenvoud en menselijke maat moet beter worden verankerd in de Participatiewet. Wetgeving moet als uitgangspunt de leefwereld van mensen nemen en niet de realiteit van het systeem. Bestaanszekerheid en de kwetsbaarheid hiervan voor groepen Nederlanders zijn op dit moment ook belangrijke politieke thema's. De bijstand is het laatste vangnet wanneer mensen onvoldoende middelen hebben om in hun bestaan te voorzien. Rond de hoogte en de re-integratiedoelstellingen van de bijstand hebben zich de afgelopen periode vragen voorgedaan die de komende tijd om een antwoord vragen.

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid kiest ervoor de herziening van de Participatiewet vorm te geven in het programma Participatiewet in Balans. Ze doet dit samen met de partijen die het meest te maken hebben met de Participatiewet: gemeenten, bijstandsgerechtigden en professionals in het sociaal domein. De volgende partijen zijn onderdeel van de uitvoering van het programma: VNG, Divosa, SAM, Sociaal Werk Nederland, de SVB, Cedris en de Landelijke Cliëntenraad.

Met Participatiewet in Balans worden de volgende doelen nagestreefd:

- I. De wet biedt een passend perspectief op werk en participatie.
- II. De wet (rechten en plichten) is begrijpelijk en goed na te leven.
- III. Mensen voelen zich ondersteund door de wet als het gaat om participatie en inkomen.
- IV. De wet biedt een doelmatig vangnet: zeker en voorspelbaar.
- V. De wet biedt een toereikend inkomen.
- VI. De wet sluit goed aan bij brede vormgeving sociaal domein en het inkomensstelsel.

Drie sporen

In het programma worden gelijktijdig langs drie sporen activiteiten ontwikkeld die bijdragen aan deze doelen. In het eerste spoor wordt gewerkt aan ruim 20 wetswijzigingen die de eerste hardheden uit de wet halen. Het tweede spoor richt zich op de beleidsvoorbereiding voor de fundamentele herziening van de wet. In dit spoor wordt de wet opnieuw opgebouwd: wat zijn de doelen van de nieuwe wet en welke instrumenten kunnen het best worden ingezet om deze doelen te bereiken. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor evidence en practice based kennis. Er wordt gebruik gemaakt van de (wetenschappelijke) kennis en ervaringen van professionals en bijstandsgerechtigden van de afgelopen tien jaar. Er wordt een nieuwe beleidstheorie opgesteld, een menukaart met concrete beleidsopties en waar nodig worden nieuwe instrumenten getoetst in de praktijk. Bij de herziening is ook aandacht voor het daarbij passende financiële kader. De focus van de huidige wet ligt op uitstroom naar betaald werk en de rechtmatigheid van de uitkering. De huidige werkcultuur en werkprocessen bij gemeenten passen daar veelal bij. Een andere manier van werken en kijken naar mensen moet ook bij uitvoerders van de wet tot stand komen. Daarbij wordt opgemerkt dat veel gemeenten al bezig zijn met meer werken vanuit vertrouwen menselijke maat. Zij pleiten ook al langer voor het fundamenteel herzien van de Participatiewet. Het feitelijk herzien van de wet is een cruciale stap om dit te ondersteunen. Tegelijkertijd is het aanpassen van de wet niet voldoende. De verschillende partijen moeten ook aan de slag blijven of gaan. In het derde spoor gaan de betrokken partners aan de slag om deze beweging richting vertrouwen, menselijke maat en eenvoud bij uitvoerders te faciliteren. In dit spoor wordt een toolkit met instrumenten gemaakt die gemeenten ondersteunen en instrumenten ingezet.

Bredere context

De focus van het programma ligt op de Participatiewet en de mensen die een beroep doen op de wet voor ondersteuning. De Participatiewet is een onderdeel van een breed stelsel binnen het sociaal domein dat moet bijdragen aan bestaanszekerheid voor kwetsbare mensen. Er lopen op dit moment diverse programma's en beleidsinitiatieven die raken aan het programma Participatiewet in Balans. Bijvoorbeeld de commissie sociaal minimum, het programma Vereenvoudiging Inkomensondersteuning Mensen (VIM), het programma Werk aan Uitvoering, de onafhankelijke commissie toekomst arbeidsongeschikheidsstelsel (Octas) en de herziening van het toeslagenstelsel. Participatiewet in Balans zorgt voor goede afstemming met deze trajecten, zodat de herziening van de Participatiewet goed aansluit op wat er op aanpalende terreinen gebeurt.

De herziening van de Participatiewet kan een belangrijke bijdrage leveren aan meer bestaanszekerheid. Maar onderkent wordt dat bestaanszekerheid meer aspecten kent. Het bevorderen van bestaanszekerheid vergt een integrale blik. Zoals de VNG schrijft in het essay 'Bestaanszekerheid als belofte' zal bestaanszekerheid breed moeten worden opgepakt. De VNG benoemt hiervoor vier pijlers: 1) inkomenszekerheid, 2) werkzekerheid, 3) menselijkheid en 4) basisvoorzieningen wonen en zorg. De doelgroep van de Participatiewet heeft vaak te maken met verschillende andere stelsels, zoals de zorg, waaronder de GGZ, onderwijs (m.n. voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs en het MBO) en inburgering. Binnen dit programma zal gekeken worden hoe de Participatiewet goed kan aansluiten op deze stelsels, zodat de dienstverlening niet belemmerd wordt en mensen de ondersteuning kunnen krijgen die nodig is. Waar er in andere domeinen en wetten knelpunten zitten, worden deze gesignaleerd en onder de aandacht gebracht bij de betreffende partijen.

Gezamenlijke aanpak

Een goed werkende Participatiewet is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Rijk en gemeenten. Betrokkenheid van partijen in de uitvoering van de wet, het maatschappelijk middenveld en ervaringsdeskundigen is essentieel voor het slagen van het programma. De nieuwe wet moet uitgaan van vertrouwen, menselijke maat en eenvoud om mensen beter te ondersteunen. Dit kan alleen worden bereikt als wordt uitgegaan van het perspectief van bijstandsgerechtigden en professionals. Zij worden daarom gedurende het hele programma actief betrokken en om input gevraagd als het gaat om het vormgeven van de richting en inhoud van de instrumenten. Zij zijn vertegenwoordigd in een strategische klankbordgroep. Ook nemen ze deel aan het programmateam dat uitvoering geeft aan het programma. Tot slot zijn er werkgroepen en bijeenkomsten waarin onder meer individuele gemeenten, werkgevers, ervaringsdeskundigen en juridisch en wetenschappelijke experts worden betrokken.

1. Visie op het programma

1.1 Aanleiding

In de afgelopen jaren is duidelijk geworden dat wetgeving die bedoeld is om mensen te ondersteunen, doorschoot in de nadruk op oneigenlijk gebruik en fraude. De gevolgen daarvan hebben mensen hard getroffen.
Onder meer het toeslagenschandaal maakt duidelijk dat de overheid niet altijd functioneert zoals zij zou moeten. Tegelijkertijd is sinds corona, de oorlog in Oekraïne en de historisch hoge inflatie duidelijk dat de bestaanszekerheid van veel mensen kwetsbaar is. Het sociaal minimum biedt niet in alle omstandigheden een voldoende en zekere basis. Naar aanleiding van het toeslagenschandaal is veel wet- en regelgeving in het sociaal domein onder de loep genomen en getoetst op vertrouwen, menselijke maat en eenvoud. Ook de Participatiewet.
Het beeld hieruit naar voren komt is dat de Participatiewet uit balans is.[1]
Door verschillende ontwikkelingen is er sprake van:

a. Een complex ingericht systeem om bestaanszekerheid te bereiken;
b. Met een als beperkt ervaren ondersteuning; en
c. Een vaak als disproportioneel ervaren sanctieregime.[2]

Signalen vanuit ervaringsdeskundigen, uitvoerend professionals, onderzoeken, maar ook vele nieuwsberichten en het publieke en politieke debat hebben de 'hardheden' in de Participatiewet zichtbaar gemaakt.
De overheid let vooral op de regels en heeft weinig oog voor de mens achter de uitkering of de complexe problemen waar deze mee kampt.
Daarbij bereikt de Participatiewet niet op alle aspecten haar doelen.[3]
Het kabinet is daarom gestart met het aanpakken van de problemen in de Participatiewet in de vorm van het programma Participatiewet in Balans.
Dit gebeurt in samenwerking met betrokken partijen in de uitvoering en bijstandsgerechtigden.

1 Rapport Participatiewet in Balans: uitkomsten beleidsanalyse. Kamerstukken II 2021/22, 34 352, nr. 253.
2 Coalitieakkoord Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst van 15 december 2021, p. 1.
3 Sociaal en Cultureel Planbureau (2021), Eindevaluatie van de Participatiewet.

1.1.1 Participatiewet in Balans: drie sporen

In het programma komen de drie reeds ingezette sporen om de Participatiewet te verbeteren samen.

- *Spoor 1* betreft een wetsvoorstel met daarin een samenhangend pakket aan maatregelen waarmee de regering een eerste, stevige stap wil zetten naar een uitvoering van de Participatiewet waarbinnen vertrouwen en de menselijke maat kernwaarden zijn. De beoogde datum van inwerkingtreding is 1 januari 2025.

- In *spoor 2* wordt fundamenteler gekeken naar de doelen en uitgangspunten van de wet en de wijze waarop de wet vanaf de basis opnieuw kan worden opgebouwd: de herziening van de Participatiewet.

- *Spoor 3* dat initiatieven omvat om vakkundigheid van professionals in de uitvoering te versterken en de uitvoering te ondersteunen, zodat zij straks voldoende handvatten hebben om volgens de bedoeling van de nieuwe wetgeving te werken en beweging richting vertrouwen, eenvoud en menselijke maat te ondersteunen.

De drie sporen dragen bij aan dezelfde doelen, hangen nauw met elkaar samen en beïnvloeden elkaar. Spoor 1 zet een eerste stap richting een wet die uitgaat van vertrouwen en menselijke maat. De lessen die bij de implementatie en uitvoering worden geleerd, vormen belangrijke input voor de vormgeving van spoor 2. Spoor 3 richt zich op de uitvoering van de Participatiewet in gemeenten en faciliteert de andere manier van werken die spoor 1 en spoor 2 vragen. Signalen vanuit spoor 3 zijn input voor de andere twee sporen. Vanuit spoor 2 en spoor 3 kan gezamenlijk richting worden gegeven aan de begrippen eenvoud, vertrouwen en menselijke maat en de vertaling daarvan zowel naar voorstellen voor wetgeving als naar de uitvoeringspraktijk. Daarom is ervoor gekozen de sporen samen te brengen in een programmatische aanpak. Door de 'paraplu' van een programma wordt de samenhang tussen deze projecten versterkt en hun bijdrage aan de strategische doelen geëxpliciteerd. Door de reikwijdte en het brede stakeholdersveld is de herziening van de wet complex en ook daarom gebaat bij de structuur van een programmatische aanpak. De thema's in het programma overstijgen de reikwijdte van het departement en vaak ook de rijksoverheid.

1.2 Context

De insteek van dit traject raakt aan een overkoepelende ambitie van de regering: werken vanuit vertrouwen en ruimte bieden voor maatwerk. Er lopen op dit moment meerdere programma's en beleidsinitiatieven die raken aan de herziening van de Participatiewet. Zo wordt gekeken naar de toekomst van het toeslagenstelsel, de vereenvoudiging van de inkomensondersteuning in den brede (programma VIM) en loopt het programma Werk aan Uitvoering (WAU). Daarnaast zijn er de commissie sociaal minimum en de onafhankelijke commissie toekomst arbeidsongeschiktheidsstelsel (Octas), wiens bevindingen ook relevant zijn voor de toekomst van de Participatiewet. Voor het programma Participatiewet in Balans is het daarom van belang om goed in verbinding te staan met deze trajecten, om er voor te zorgen dat ze goed op elkaar aansluiten (zie ook hoofdstuk 4).

Het programma wordt uitgevoerd binnen de DG Sociale Zekerheid en Integratie (hierna DGSZI). De herziening van de Participatiewet is een van de speerpunten voor de komende jaren. De doelen van de herziening sluiten aan op de bredere doelen voor de DGSZI, zoals deze zijn benoemd in het strategisch raamwerk. Het programma levert met name een bijdrage aan de volgende doelen:

- Mensen hebben een zinvol leven, met en zonder betaald werk.
- Mensen zonder werk vinden makkelijk goed nieuw werk.
- Mensen hebben een vangnet als ze dat nodig hebben.

1.3 Ambitie

Met het programma 'Participatiewet in Balans' wil het kabinet mensen een voldoende en zeker bestaansminimum bieden en hen stimuleren deel te nemen aan de samenleving. Iedereen doet mee naar vermogen. Daarbij houdt de overheid rekening met individuele mogelijkheden en persoonlijke omstandigheden. De nieuwe wet is goed te begrijpen, eenvoudiger en biedt passende ondersteuning met heldere rechten en plichten. De uitgangspunten zijn vertrouwen en een realistisch en positief mensbeeld. Daarvoor is ook een cultuuromslag nodig in de hele keten: van denken in systemen naar er zijn voor mensen.

1.4 Strategische Doelen

Het programma richt zich op het verbeteren van de inkomensondersteuning en de ondersteuning gericht op participatie, zoals de Participatiewet die biedt. Eenvoud, vertrouwen en de menselijke maat zijn randvoorwaarden waarbinnen deze doelen vormkrijgen. Het programma moet leiden tot een wet die uitgaat van het perspectief van mensen, een reëel mensbeeld (in plaats van een rationeel mensbeeld), begrijpelijk is voor inwoners, werkgevers en uitvoerders, werkt vanuit de bedoeling en die daarmee leidt tot een doelmatig vangnet met heldere acties en resultaten en minder ongewenste/onbedoelde effecten, zoals een onzeker inkomen en harde gevolgen van strenge handhaving.

De uitgangspunten daarbij zijn dat mensen en werkgevers die gebruik maken van voorzieningen en instrumenten van de Participatiewet weten waar zij recht op hebben, weten wat de verplichtingen zijn, voldoende zekerheid hebben over de (inkomens)gevolgen bij gebruikmaking van dit recht, weten zij wat ze moeten doen om van dit recht gebruik te maken of aan de plichten te voldoen en weten waar/bij wie zij terecht kunnen om van dit recht gebruik te kunnen maken. Wet- en regelgeving moet uitvoerbaar voor en uitlegbaar door uitvoeringsorganisaties zijn. Goede ondersteuning van de burger staat centraal . Daarbij blijft van belang dat de bijstand terecht komt bij de mensen die dit echt nodig hebben en dat misbruik en oneigenlijk gebruik wordt tegen gegaan.

De Participatiewet is geen eiland, maar onderdeel van het brede stelsel in het sociaal domein om mensen te ondersteunen waar dat nodig is. Mensen hebben vaak te maken met meerdere stelsels, zoals de zorg, waaronder de GGZ, onderwijs (m.n. voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs en het MBO) en inburgering. Er zal gekeken worden hoe de Participatiewet goed kan aansluiten op deze stelsels, zodat de dienstverlening niet belemmerd wordt en mensen de ondersteuning kunnen krijgen die nodig is. Waar er in andere domeinen en wetten knelpunten zitten, worden deze gesignaleerd en onder de aandacht gebracht bij de betreffende partijen. Dit gebeurt onder andere via het Strategisch Beraad Sociaal Domein (zie ook governance).

Figuur 1. Doelen-Inspanningen-Netwerk Participatiewet in Balans

Ambitie

Een stevige basis voor een herziene Participatiewet die mensen een voldoende en zeker bestaandsminimum biedt en mensen stimuleert deel te nemen aan de samenleving. Waarbij de overheid rekening houdt met hun mogelijkheden en individuele omstandigheden, uitgaat van vertrouwen en waaraan een realistisch en positief mensbeeld ten grondslag ligt.

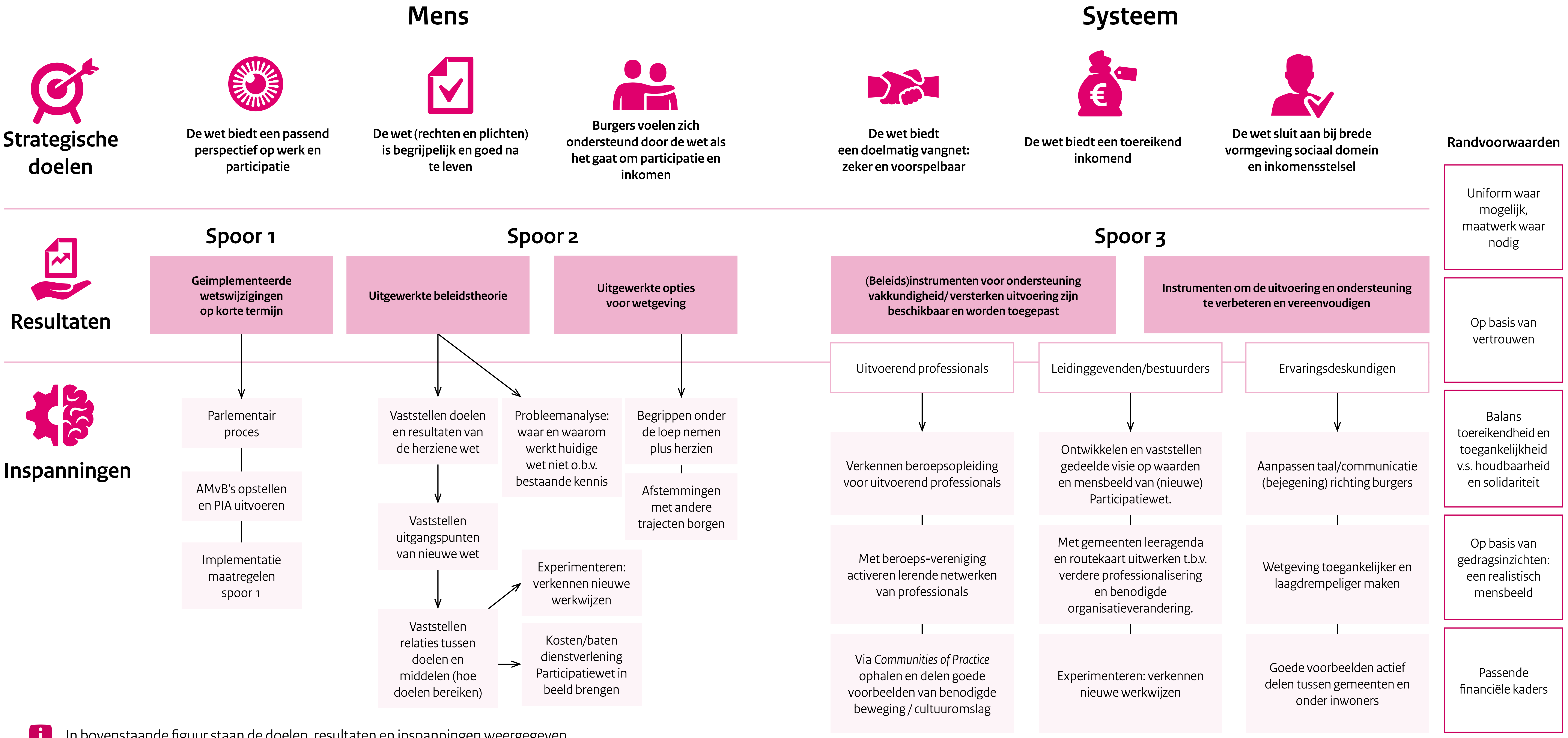

In bovenstaande figuur staan de doelen, resultaten en inspanningen weergegeven.
In de volgende paragrafen wordt dit toegelicht.

1.4.1 Afbakening

Het programma gaat primair over de Participatiewet en kijkt vanuit daar naar raakvlakken met andere domeinen, zoals hierboven genoemd.
De doelen van het programma richten zich in lijn daarmee op het herzien van de Participatiewet. Daarbij zal gekeken worden hoe de Participatiewet aansluit op andere wetten en voorzieningen in de inkomensondersteuning en het sociaal domein en hoe de Participatiewet zo kan worden ingericht dat die goed daarop aansluit.

Dit geldt ook voor de activiteiten in dit programma die zich richten op de uitvoering. Deze activiteiten houden rekening met de overige domeinen en dat de uitvoering zo goed mogelijk kan aansluiten op het bredere sociaal domein. In figuur 2 hieronder ligt de focus van het programma daarmee op de bovenste twee kwadranten.

Figuur 2. Afbakening programma

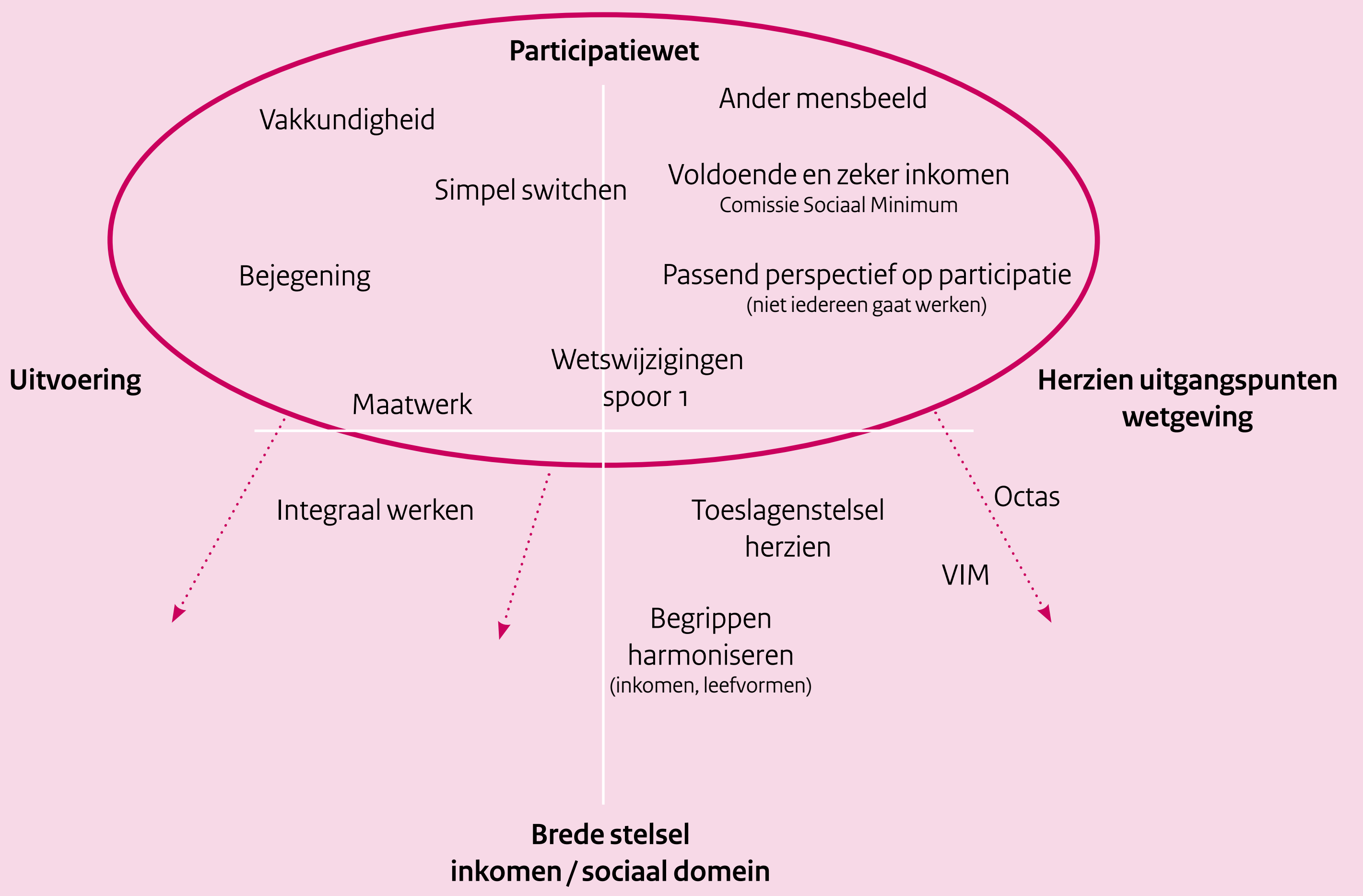

Het programma zorgt voor nauwe verbinding en samenwerking met de trajecten die zich op initiatieven uit de onderste twee kwadranten richten, zodat nieuwe maatregelen goed op elkaar (blijven) aansluiten (zie ook paragraaf 4.1). Ook worden, onder meer via het Strategisch Beraad Sociaal Domein, knelpunten in aanpalende domeinen en stelsels gesignaleerd en geagendeerd bij de partij die ervoor verantwoordelijk is.

1.4.2 Doelen programma

Het programma streeft de volgende doelen na:

I. De wet biedt een passend perspectief op werk en participatie.

IV. De wet (rechten en plichten) is begrijpelijk en goed na te leven.

III. Mensen voelen zich ondersteund door de wet als het gaat om participatie en inkomen.

IV. De wet biedt een doelmatig vangnet: zeker en voorspelbaar.

V. De wet biedt een toereikend inkomen.

VI. De wet sluit goed aan bij de brede vormgeving sociaal domein en het inkomensstelsel.

Deze doelen richten zich op het terugbrengen van de balans in de wet. Tegelijkertijd worden rechtmatigheid en eigen verantwoordelijkheid niet uit het oog verloren. Om draagvlak voor de wet te behouden is het belangrijk dat mensen erop kunnen vertrouwen dat een uitkering alleen wordt verstrekt aan wie hem echt nodig heeft. Daarbij blijft het uitgangspunt dat mensen in eerste instantie zelf verantwoordelijk zijn voor hun financiële bestaanszekerheid en participatie. Voor wie dit niet kan, is hulp vanuit de overheid beschikbaar.

Ad. I De wet biedt een passend perspectief op werk en participatie

De huidige Participatiewet gaat ervan uit dat iedereen kan uitstromen naar betaald werk, eventueel met ondersteuning of op langere termijn.
Uit verschillende onderzoeken blijkt dat deze verwachting niet realistisch is. Er zijn mensen in de Participatiewet die voor langere tijd of permanent niet in staat zijn tot (voltijds) betaald werk. De herziene wet moet deze groep adresseren en zorgdragen voor een passend perspectief voor een ieder in deze wet. Daarbij moet participatie breder worden opgevat dan alleen betaald werk.

Ad. II De wet (rechten en plichten) is begrijpelijk en goed na te leven

De Participatiewet is complex en moeilijk na te leven. De verschillende wijzigingen in de wet hebben de wet vervolgens alleen maar ingewikkelder gemaakt. De wet moet eenvoudiger, zodat bijstandsgerechtigden en professionals weten wat de rechten en plichten zijn, welke ruimte er is en de wet kunnen naleven en toepassen. Hiervoor zal bij de herziening van de wet gebruik worden gemaakt van inzichten uit de gedragswetenschappen.

Ad. III Mensen voelen zich ondersteund door de wet als het gaat om participatie en inkomen

Mensen moeten weer het gevoel krijgen dat ze ondersteund worden door de overheid. Bij een deel van de mensen bestaat wantrouwen richting de overheid. Zij vertrouwen er niet op dat de overheid hen helpt en zijn bang uiteindelijk de dupe te worden van bijvoorbeeld hoge terugvorderingen. De herziene wet moet het gevoel terugbrengen dat de overheid naast mensen staat als het gaat om een stabiel inkomen en hulp bij participatie.

Ad. IV De wet biedt een doelmatig vangnet: zeker en voorspelbaar

Zeker voor wie gedeeltelijk of voor korte periodes aan het werk gaat, kan het inkomen vanuit de uitkering wisselend en onzeker zijn. Door verrekeningen en toeslagen kan het inkomen maandelijks verschillen en kunnen mensen in de problemen komen bij het betalen van hun rekeningen. Aangezien de wet mensen juist wil stimuleren zoveel mogelijk in hun eigen bestaan te voorzien is dit onwenselijk. De onzekerheid zorgt er soms voor dat mensen de stap naar werk niet zetten en kiezen voor de zekerheid van een uitkering.

Ad. V De wet biedt een toereikend inkomen

Een belangrijke pijler van de Participatiewet is het garanderen van een inkomen op het niveau van het wettelijk sociaal minimum. Dit inkomen moet, samen met eventueel aanvullende toeslagen en minimaregelingen wanneer daar recht op is, voldoende zijn voor mensen om te kunnen voorzien in noodzakelijke bestaanskosten en om volwaardig mee te doen in de samenleving. Tegelijkertijd kan de bijstandsuitkering niet te hoog zijn. De bijstand wordt betaald uit belastinggeld en solidariteit is hiervoor een belangrijke voorwaarde. Ook moeten mensen die werken en daarmee een eigen inkomen verdienen, ervaren dat dit loont ten opzichte van het ontvangen van een bijstandsuitkering. Het rapport van de Commissie Sociaal Minimum laat zien dat in het huidige stelsel een bijstandsuitkering, in combinatie met toeslagen, niet in alle gevallen voldoende is.[4]
Met name stellen en gezinnen met kinderen ervaren tekorten. Dit tekort loopt op wanneer er meer kinderen of oudere kinderen in het gezin zijn. In het tweede rapport van de Commissie Sociaal minimum doet de commissie daarnaast de aanbeveling om het stelsel voorspelbaarder en toegankelijker te maken. Dat geldt voor afzonderlijke elementen van het stelsel, maar ook voor het stelsel als geheel en de manier waarop verschillende regelingen op elkaar inwerken.

Ad. VI De wet sluit goed aan bij brede vormgeving sociaal domein en inkomensstelsel

Voor de doelgroep van de Participatiewet geldt dat er vaak sprake is van een ondersteuningsbehoefte op meerdere terreinen en soms van multiproblematiek.[5] De doelgroep van de wet heeft vaak te maken met meerdere stelsels. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn de GGZ, onderwijs en inburgering. Gemeenten moeten deze inwoners zo goed mogelijk integraal kunnen ondersteunen wanneer zij een hulpvraag hebben op verschillende leefgebieden. Naast gemeenten ligt hier veelal ook een belangrijke rol voor maatschappelijke organisaties, waaronder sociaal werk[6]. In de praktijk blijkt de samenhang in de ondersteuning niet altijd

4 Commissie Sociaal Minimum (2023). Een zeker bestaan. Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum.
5 Sociaal en Cultureel Planbureau (2021), Eindevaluatie van de Participatiewet.
6 Sociaal werkers weten vanuit de wijk vaak de moeilijkst bereikbare groep te vinden, goed contact te leggen en vertrouwen te winnen. Zij slaan een brug tussen de burger en de overheid en activeren tot participatie.

even makkelijk te realiseren. De oorzaken van dit probleem liggen deels in (de organisatie van) de uitvoering, maar deels ook in het karakter van de verschillende wetten. De wetten in het sociaal domein (waaronder Wmo, Jeugdwet, Wet gemeentelijke schuldhulpverlening en Participatiewet) gaan uit van verschillende mensbeelden, en dat is van invloed op de wijze waarop wordt samengewerkt binnen het sociaal domein. De Argumentenfabriek heeft laten zien welk mens-overheids- en maatschappijbeeld ten grondslag ligt aan de Participatiewet en in hoeverre dit verschilt van de andere wetten in het sociaal domein: de Wmo en de Jeugdwet.

De Participatiewet moet niet alleen goed aansluiten op het brede sociale domein, maar ook op het bredere inkomensstelsel. De verschillende vormen van inkomensondersteuning kennen hun eigen beleidslogica, hun eigen begrippen en regels rond inkomen en, in bepaalde gevallen, ook woon- of leefsituatie. Zo werken toeslagen met een toetsingsinkomen op jaarbasis en werkt bijstand met het inkomen waarover belanghebbende in de desbetreffende maand kan beschikken. Een inkomensterugval kan daardoor betekenen dat iemand recht op bijstand krijgt. Maar dit hoeft niet in te houden dat daaraan ook een maximaal recht op toeslagen of een kwijtschelding van gemeentelijke belastingen gekoppeld is. Ook hanteren de verschillende systemen andere begrippen. Zo werkt de bijstand met de begrippen gezamenlijke huishouding en kostendeler. Terwijl toeslagen werkt met toeslagpartners en de begrippen zelfstandige en onzelfstandige woonruimten en medebewoners (als het om de huurtoeslag gaat).

Bij de herziening van de Participatiewet wordt de wet beter aangesloten op de andere wetten in het sociaal domein en andere wet- en regelgeving op het terrein van inkomensondersteuning. Dit geldt met name voor de aanpalende stelsels waar bijstandsgerechtigden het meest mee te maken hebben. De focus ligt hierbij op aanpassingen in de Participatiewet, zodat de wet zo goed mogelijk aansluit op deze stelsels. Dit programma heeft niet tot doel wijzigingen in andere wetten door te voeren. Dit wordt wel gesignaleerd en geagendeerd bij de betreffende partijen. Overkoepelende knelpunten op het terrein van inkomen worden ook geagendeerd binnen het programma Vereenvoudiging Inkomensondersteuning Mensen (VIM). Bij de betere aansluiting vanuit de wet wordt ook aandacht geschonken aan wat dit betekent voor de gemeentelijke uitvoering, alsmede rol en positie van het maatschappelijk middenveld daarbij.

1.4.3 Fasering

De drie sporen van het programma lopen parallel aan elkaar. Ten aanzien van spoor 2 betreft dit programma een eerste fase in de fundamentele herziening van de Participatiewet: de beleidsvoorbereiding. Er worden stappen gezet om de wet minder hard te maken en er wordt een basis gelegd voor de nieuwe Participatiewet, zowel voor de wetgeving als voor de uitvoering. Deze basis wordt gelegd vanuit de doelen die in deze paragraaf beschreven staan. Tegelijkertijd zullen de doelen in deze fase van het programma nog niet daadwerkelijk worden bereikt. Dat gebeurt pas bij de uitwerking en de implementatie van de herziene wet (zie figuur 3).

Figuur 3. Fasering programma Participatiewet in Balans

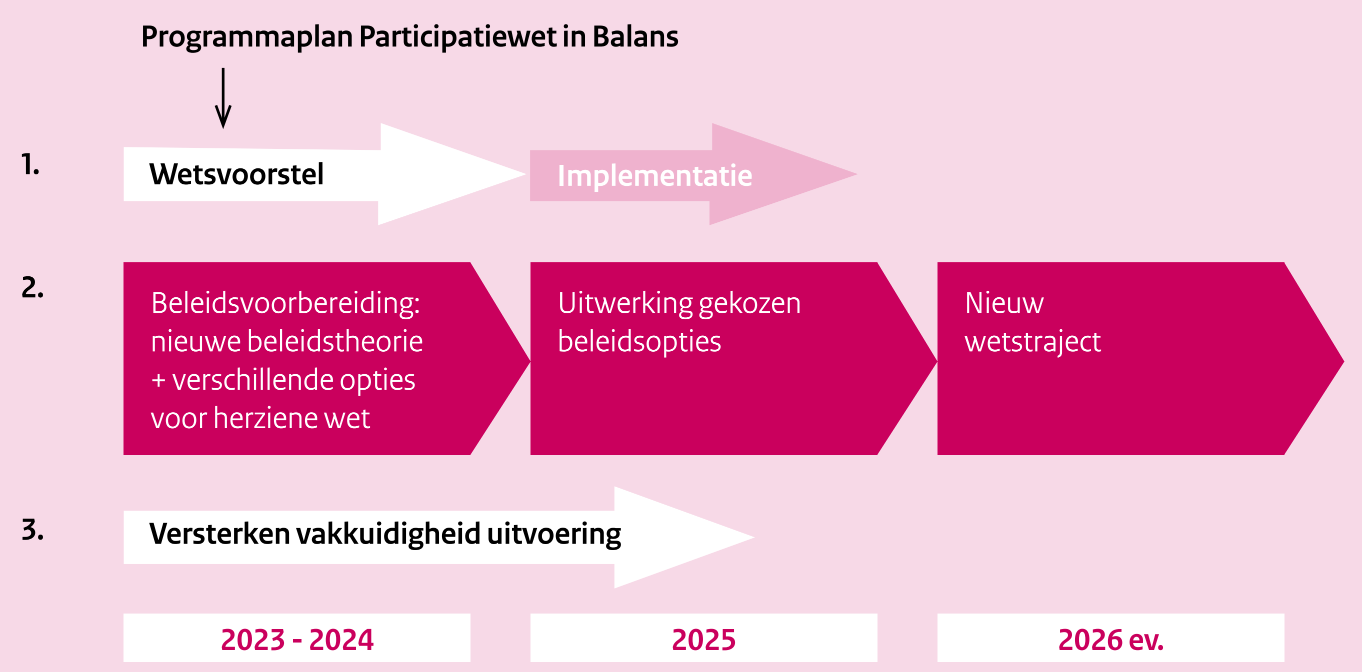

1.5 Strategie

De herziene Participatiewet moet ruimte bieden voor efficiënte en effectieve ondersteuning van mensen. Daarbij wordt ook gestreefd naar een cultuuromslag richting menselijke maat, vertrouwen en eenvoud. Er worden in het programma verschillende aannames gemaakt over de relatie tussen de interventies in het programma en de doelen. De onderstaande elementen spelen een belangrijke rol.

Samen met betrokkenen/opgavegericht
De herziening van de Participatiewet wordt in samenwerking vormgegeven. Mensen met een uitkering moeten uiteindelijk geholpen worden door de wet en zich goed ondersteund voelen. De inwoner staat centraal in dit programma. De wet wordt uitgevoerd door gemeenten en de SVB. Daarnaast spelen diverse partijen in het maatschappelijk middenveld een belangrijke rol. Ook de uitgangspunten van vertrouwen, eenvoud en menselijke maat vragen nadrukkelijk om het betrekken van het perspectief van professionals en uitkeringsgerechtigden, andere relevante partijen in het sociaal domein en werkgevers. Een belangrijke component van de strategie is daarom het in gezamenlijkheid uitwerken en uitvoeren van het programma. In de paragrafen over stakeholdersmanagement en communicatie wordt dit nader uitgewerkt.

Centrale plek voor de beleidstheorie
Bij de herziening van de wet (spoor 2) wordt een nieuwe beleidstheorie opgesteld. Deze theorie vindt zoveel mogelijk zijn basis in wetenschappelijk onderzoek en praktijkkennis over effectieve doel-middel-relaties en ervaringen van bijstandsgerechtigden en professionals. Waar deze onderbouwing niet of nog niet voldoende aanwezig is, zal gekeken worden of het mogelijk is om pilots uit te voeren om zo onderdelen uit de theorie te toetsen in de praktijk. Een goede, zo feitelijk mogelijke, onderbouwing zal bijdragen aan een wet die de gewenste doelen bereikt.

Centrale plek voor gedragsinzichten
Bij de totstandkoming van de beleidstheorie en beleidsinstrumenten zullen inzichten uit de gedragswetenschappen een belangrijke basis vormen. De huidige wetgeving gaat in de basis uit van de rationele mens. Verschillende onderzoeken laten zien dat dit geen juiste veronderstelling is en dat het gedrag van mensen door veel meer dan een rationele kosten-baten-afweging wordt bepaald. Om de werking van de herziene wet te verbeteren en naleving makkelijker te maken, zal bij de te kiezen beleidsinstrumenten een centrale plek zijn voor de inzichten vanuit de gedragstheorie. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het rekening houden met de basisbehoeften van mensen, zoals autonomie (keuzevrijheid en controle), competentie (mentale competenties, denkvermogen), verbinding (gevoelig voor sociale omgeving), zekerheid (voorkeur voor voorspelbaarheid en veiligheid) en energiebehoud (voorkeur voor de makkelijkste optie, doenvermogen).

Vormgeven van een transitie richting vertrouwen, menselijke maat en eenvoud
De herziening van de Participatiewet, en de overheidsbrede beweging richting vertrouwen, menselijke maat en eenvoud, heeft kenmerken van een transitie-opgave[7]. Er is noodzaak tot een andere manier van denken, kijken en werken in alle betrokken lagen en organisaties, maar ook bijvoorbeeld de politiek. Om een transitie vorm te geven zijn drie elementen in systemen van belang: de structuur, de cultuur en de werkwijzen.

Figuur 4. Transitie richting werken vanuit vertrouwen, menselijke maat en eenvoud

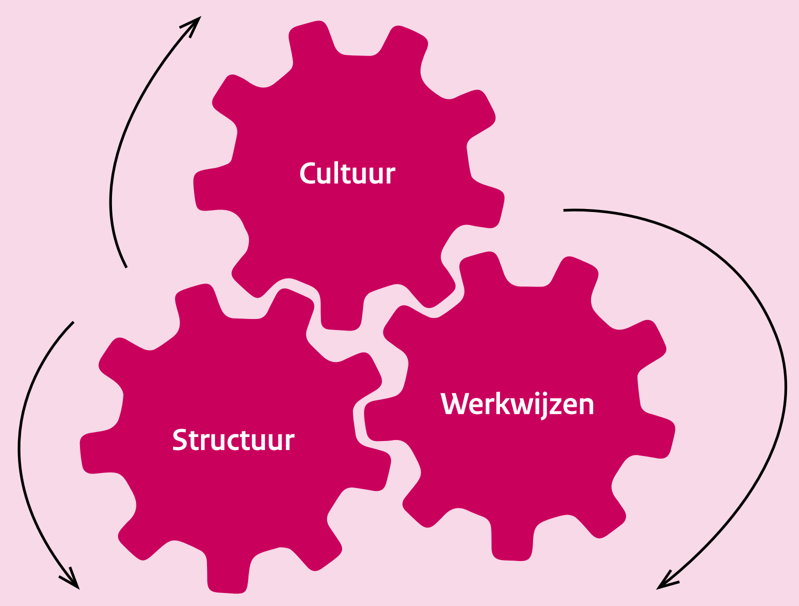

Onder cultuur worden de gedeelde normen, waarden en overtuigingen binnen een organisatie verstaan. De structuur betreft hier de institutionele kaders, waaronder wet- en regelgeving. De werkwijzen zijn de processen en regels binnen organisaties. Spoor 1 en spoor 2 richten zich met name op het wijzigen van de structuur. Spoor 3 richt zich op het faciliteren van uitvoerders in het wijzigen, verfijnen en uitdragen van processen en werkwijzen. De inspanningen in de verschillende sporen leveren een bijdrage aan het veranderen van de cultuur, maar elke organisatie in de keten zal daar ook voor zichzelf op in moeten zetten. Dit geldt voor gemeenten, maar ook voor de rijksoverheid waar ook de beweging richting vertrouwen, eenvoud en menselijke maat is ingezet.

7 Rotmans (2018), Essay: De Omgevingswet als transitieopgave.

2. Operationele doelen, resultaten en inspanningen

Zoals in de vorige paragraaf beschreven richt de herziening van de Participatiewet zich in belangrijke mate op de beleidsvoorbereiding. Veel resultaten van het programma zijn in deze fase met name procesmatig: er worden producten opgeleverd waaraan in een volgende fase verder wordt gewerkt om uiteindelijk een nieuwe wet te implementeren en de programmadoelen te bereiken. Daarmee is er in deze fase nog geen scherp onderscheid tussen operationele doelen (meetbare doelen van het programma in termen van effect) en resultaten (producten) en is ervoor gekozen om dit samen te voegen in een paragraaf.

2.1 Spoor 1

Het programma wil - in lijn met de in paragraaf 1.4 beschreven strategische doelen - de onderstaande operationele doelen/resultaten bereiken.

Operationele doelen/resultaten spoor 1

- Ruim 20 geïmplementeerde wetswijzigingen

Het streven van dit wetsvoorstel is om menselijke maat en vertrouwen tot centrale begrippen te maken binnen de uitvoering van de Participatiewet. Door een samenhangend pakket van maatregelen biedt de regering de uitvoeringsprofessional op korte termijn meer ruimte om te doen wat nodig is om mensen goed te ondersteunen (zie voor een overzicht van maatregelen, Bijlage I). Hiermee wordt een goede eerste stap gezet richting een Participatiewet in Balans.

In dit wetsvoorstel worden deze uitgangspunten vormgegeven, door:

I. De regels en ondersteuning van de Participatiewet beter te laten aansluiten op de mogelijkheden en omstandigheden van de mensen voor wie ze bedoeld zijn;
II. Het vergroten van de rechtszekerheid, zowel qua rechten als plichten; en
III. Het creëren van meer handelingsruimte voor de uitvoerend professional.

Ad I
Een groot deel van de bijstandsafhankelijken heeft niet of niet op korte termijn een reëel perspectief op (volledige) uitstroom naar arbeid. Vanuit dit perspectief zijn in het wetsvoorstel maatregelen opgenomen om deeltijdarbeid in combinatie met aanvullende bijstand aantrekkelijker te maken. Te denken valt aan: de verruiming van de bijverdiengrenzen, het automatisch verrekenen van inkomsten en het versoepelen van de administratieve lasten bij een bijstandsaanvraag.

Ad II
Vertrouwen vraagt om wetgeving die zekerheid biedt, zowel in rechten als in plichten. In het wetsvoorstel worden rechten verduidelijkt en worden verplichtingen gewijzigd zodat deze helder en haalbaar zijn. Binnen dit kader past onder meer de introductie van een giftenvrijlating, de harmonisatie van de aanvulling op de jongerennorm en de codificatie van de jurisprudentie met betrekking tot de specifieke normen voor gehuwden met een niet-rechthebbende partner.

Ad III
Tenslotte moet dat vertrouwen zich ook vertalen in een vertrouwen in het oordeel van de professional. Het is uiteindelijk aan de uitvoerend professional om te bezien of de wet in het individuele geval tot een uitkomst leidt die in overeenstemming is met de bedoeling van de wet. Zo niet, dan moet de uitvoerder de ruimte krijgen om de uitkomst bij te stellen. Denk hierbij aan de mogelijkheden om indien de individuele omstandigheden daarom vragen de 4-weken zoekperiode voor jongeren en het principe van "aanvraagdatum is ingangsdatum" buiten toepassing te laten.

2.1.1 Inspanningen
Om tot een geïmplementeerde wet – wetsvoorstel Participatiewet in Balans – te komen worden in het programma de volgende inspanningen verricht:

- Verwerking reacties op uitvoeringstoetsen, internetconsultatie en adviezen van o.a. LCR, Raad voor de Rechtspraak, NLA, ATR, VNG, SVB en Divosa.
- Advisering Raad van State en Nader rapport.
- Parlementair proces van het wetsvoorstel doorlopen.
- Uitwerking van 4 AmvB's (en wederom consultatie, advisering en parlementair proces).
- Privacy-impact-analyse en advisering Autoriteit persoonsgegevens.
- Voorbereiding en uitrol implementatie (waaronder ICT-componenten) en communicatie.
- Voorbereiding monitoring en evaluatie.

2.2 Spoor 2
Het tweede spoor richt zich op het leggen van een nieuwe basis voor de herziene wet, waarin de gewenste omslag vorm krijgt. Daarbij worden de volgende producten opgeleverd:

Operationele doelen/resultaten spoor 2
- Een nieuwe beleidstheorie als basis voor de herziening van de Participatiewet
- Vertaling van deze theorie naar beleidsopties, inclusief toetsingskader
- Passende opties voor de financiering van de wet

2.2.1 Het opstellen van een nieuwe beleidstheorie
Het kabinet kiest ervoor de Participatiewet vanaf de basis opnieuw op te bouwen om daarmee daadwerkelijk de gewenste verandering tot stand te brengen. De wet gaat soms uit van veronderstellingen die in de praktijk niet kloppen of onvoldoende nuance kennen. Er is al veel kennis en onderzoek beschikbaar over de werking van de Participatiewet en de knelpunten daarin. Ook in het voortraject van spoor 1 is veel kennis opgehaald. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om dit opnieuw te doen, maar deze kennis vormt het uitgangspunt van de beleidstheorie. Als het gaat om participatie heeft het SCP in haar evaluatie inzicht geboden in de doelen en veronderstellingen van de wet en de kanttekeningen hierbij. Zo is een aanname dat de doelgroep kan werken, ondanks eventuele belemmeringen. Daarbij wordt aangenomen dat ondersteuning richting werk effectief is en dat werkgevers al dan niet met compensatie bereid en in staat zijn mensen een plek te geven. Inmiddels is duidelijk dat zich in de bijstand mensen bevinden die waarschijnlijk nooit volledig in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien.[8] De herziene wet moet hiermee rekening houden. Ook op het terrein van inkomen zijn aannames gedaan. Bijvoorbeeld dat een inkomen van 70% van het minimum, in combinatie met andere inkomensvoorzieningen, volstaat. Een recent onderzoek van de Commissie Sociaal Minimum heeft laten zien dat ook deze aanname niet

8 Sociaal en Cultureel Planbureau (2021), Eindevaluatie van de Participatiewet.

in alle gevallen opgaat. Het uitgangspunt dat de bijstand aanvullend moet zijn aan inkomen dat iemand zelf verwerft, leidt in de praktijk eveneens tot ongewenste situaties. Dit uitgangspunt en/of de uitwerking ervan draagt er in sommige gevallen aan bij dat het inkomen onzeker is, de consequenties van aan het werk gaan niet altijd positief uitpakken en er vervolgens fors wordt gehandhaafd.

Casus: complexiteit van het complementaire karakter van de bijstand

Ferd heeft chronische pijnklachten en heeft daardoor zijn baan als wetenschapper moeten opgeven. Na een periode in de WW kwam hij in de bijstand terecht.
Via de gemeente heeft hij een half jaar als bewaker van een fietsenstalling gewerkt. Ferd zat daar niet goed op zijn plek en zijn contract werd niet verlengd. Sinds een paar maanden werkt hij via een uitzendbureau als administratief medewerker op een hogeschool. Dat past hem een stuk beter. Inhoudelijk is Ferd blij met zijn werk, maar financieel wordt hij er minder blij van.

“Bij de fietsenstalling kreeg ik een vrijlating van een deel van mijn salaris. Toen hield ik dus wat geld over. Ik wist dat ik die vrijlating niet meer zou krijgen, maar het was een nare verrassing dat ik nu opeens geld moet inleveren. Toen ik nog alleen een uitkering had, kreeg ik elke maand 1.000 euro. Nu houd ik elke maand maar 940 euro over. Ze verrekenen altijd meer dan ik heb verdiend. Dat komt aan het eind van het jaar weer goed, zeggen ze. In mei krijg ik vakantiegeld, dat mag ik dan houden. En in november krijg ik twee keer loon, en die dertiende periode mag ik ook houden. Maar ja ik moet wel nú boodschappen doen hè. En ik kan moeilijk tegen de woningbouwvereniging zeggen dat ze die huur in november wel krijgen”.

Om te komen tot goed onderbouwde doelen en veronderstellingen die passen bij de gewenste transitie wordt een nieuwe beleidstheorie opgesteld. In de beleidstheorie zijn de doelen van de wetgeving benoemd en wordt aangegeven op welke manier/ met inzet van welke middelen deze doelen kunnen worden bereikt. Op basis van bestaande inzichten uit de literatuur en ervaringen van professionals en bijstandsgerechtigden wordt eerst gekeken naar de huidige beleidstheorie en waar die aanpassing behoeft. Bijvoorbeeld waar de doelen en aannames niet meer passend zijn bij de kennis over effectiviteit en de beweging richting menselijke maat, eenvoud en vertrouwen. Hierbij wordt ook gekeken naar maatschappelijke trends en ontwikkelingen die van invloed zijn of kunnen zijn op de wet, zoals ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, vergrijzing en digitalisering. Vervolgens worden de doelen voor de herziene wet vastgesteld en doel-middel-veronderstellingen geformuleerd op basis van kennis van effectieve interventies, praktijkervaringen en gedragsinzichten.
Het uitgangspunt daarbij is dat de nieuwe wet uitgaat van het perspectief van bijstandsgerechtigden en professionals.

Figuur 5. Schematische weergave beleidstheorie

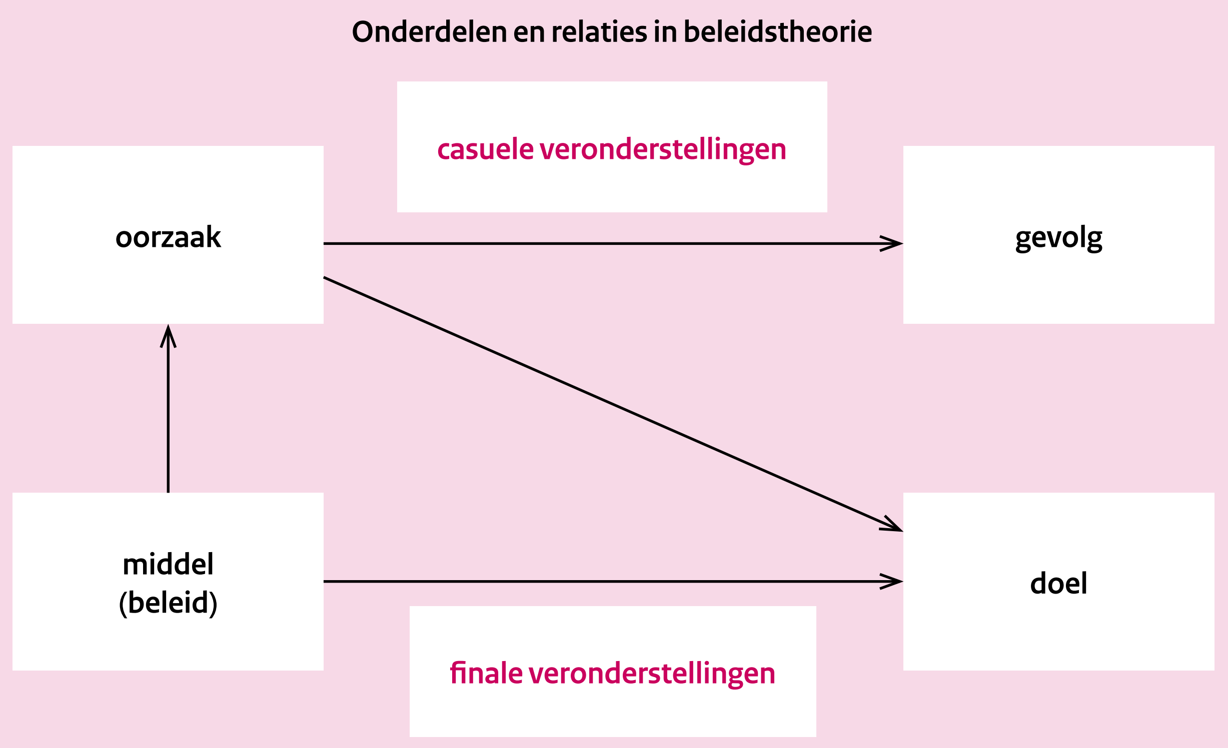

Bron: SCP

De minister voor Armoede, Participatie en Pensioenen heeft in haar visiebrief al een eerste richting gegeven aan deze doelen en uitgangspunten.[9] Zij wil toe naar een wet die:

- Uitgaat van een realistisch mensbeeld;
- Intrinsieke motivatie van mensen ondersteunt en versterkt;
- Een passend perspectief op participatie biedt;
- Een toereikend sociaal minimum biedt;
- Een doelmatig, maar ook voorspelbaar en begrijpelijk vangnet biedt.

2.2.2 Een vertaling naar beleidsopties

Vanuit de beleidstheorie kunnen vervolgens verschillende beleidsopties worden geformuleerd. Wanneer het uitgangspunt dat iedereen betaald kan werken bijvoorbeeld wordt vervangen door een passend perspectief op participatie zijn er nog verschillende mogelijkheden in de instrumenten die worden ingezet en wat in de wetstekst moet worden opgenomen en wat met name in de uitvoering vorm krijgt. Een goede keuze tussen de opties vraagt om een duidelijk afwegings- of toetsingskader. Zo kan inzichtelijk worden gemaakt in welke mate de verschillende opties bijdragen aan de doelen en uitgangspunten van de wet. Daarbij zullen opties moeten worden gewogen. Bepaalde opties zullen eenvoudiger uitvoerbaar zijn, maar bijvoorbeeld minder mogelijkheden tot maatwerk bieden en vice versa. Om dit inzichtelijk te maken worden de opties 'gescoord' in het toetsingskader. Op deze manier kan ook de Tweede Kamer worden meegenomen in de gemaakte afwegingen.

2.2.3 Verkenning opties voor financiering

Andere doelen en een andere vormgeving van wetgeving kunnen consequenties hebben voor de wijze waarop de wet wordt gefinancierd. Niet alleen de omvang van de middelen, maar ook hoe deze middelen worden verdeeld over gemeenten en de ingebouwde financiële prikkels. Spoor 2 zal een eerste inzicht bieden in de consequenties van de verschillende beleidsopties voor de omvang en wijze van financiering en zo nodig opties om dit anders in te richten.

9 Visiebrief Participatiewet in Balans - 9 juni 2023, Kamerstukken II 2021/22, 34 352, nr. 283.

2.2.4 Inspanningen

De inspanningen die nodig zijn om tot een nieuwe beleidstheorie te komen, worden onder regie van het ministerie vormgegeven binnen werkgroepen. In deze werkgroepen zitten beleidsmedewerkers van het ministerie, mensen uit de gemeentelijke praktijk en andere betrokken organisaties, zoals medewerkers van andere departementen in het sociaal domein of het maatschappelijk middenveld. Daarnaast is er een klankbordgroep waarin vertegenwoordigers van de doelgroep van de Participatiewet vertegenwoordigd zijn, wetenschappers en experts en relevante partijen in het sociaal domein. Zoals eerder aangegeven is de input van gemeenten en ervaringsdeskundigen onmisbaar om de gestelde doelen te realiseren. De werkgroepen en klankbordgroep dragen zorg voor goed onderbouwde producten. De besluitvorming over doelen en in te zetten beleidsinstrumenten is uiteindelijk aan de politiek.
Samenvattend worden de volgende inspanningen verricht om te komen tot een nieuwe beleidstheorie:

- **Probleemanalyse:** een analyse van de huidige beleidstheorie en de punten waarop deze aanpassing behoeft. Hiervoor is al veel kennis aanwezig waar uiteraard gebruik van wordt gemaakt.
- **Ontwerpen:** het opstellen van een aangepaste beleidstheorie met waar nodig herziene doelen en doel-middel-veronderstellingen.
- **Onderzoek:** waar nodig aanvullend toetsen van theoretische aannames in de praktijk.

Het komen tot beleidsopties vraagt om de volgende inspanningen:

- **Vertalen:** op basis van beschikbare kennis kunnen beleidsopties worden geformuleerd die bijdragen aan de realisatie van de doelen.
- **Experimenteren en proberen:** waar nodig kunnen aanvullende instrumenten worden getest en verkend in de praktijk, samen met bijvoorbeeld gemeenten andere partijen binnen het maatschappelijk middenveld.
- **De financiële consequenties van de opties wordt doorgerekend.** Er wordt onderzocht of de nieuwe beleidstheorie tot aanpassingen in de financieringssystematiek zou moeten leiden.
- **Opstellen toetsingskader:** er wordt een toetsingskader opgesteld om te bepalen in welke mate de opties bijdragen aan de gestelde doelen en randvoorwaarden.

2.3 Spoor 3

Met de herziening van de Participatiewet beoogt het kabinet een cultuuromslag te bewerkstelligen, waardoor in alle overheidslagen op een andere manier kan worden gekeken naar de ondersteuning van bijstandsgerechtigden en wordt uitgegaan van vertrouwen.
De focus van de huidige wet ligt op uitstroom naar betaald werk en de rechtmatigheid van de uitkering. De huidige werkcultuur en werkprocessen bij gemeenten passen daar veelal bij. Een andere manier van werken en kijken naar mensen moet ook bij uitvoerders van de wet tot stand komen. De aanpassingen van de wet in spoor 1 en het feitelijk herzien van de wet zijn eerste stappen om dit te ondersteunen. Tegelijkertijd is dit niet voldoende. De verschillende partijen moeten ook zelf aan de slag. In spoor 3 gaan de betrokken partners, parallel aan spoor 2, aan de slag om deze beweging richting vertrouwen, menselijke maat en eenvoud bij uitvoerders te faciliteren.

Ook wil het kabinet met spoor 3 het 'gebruik' van de Participatiewet door mensen vereenvoudigen. De wetsherziening vergt tijd en in de tussentijd moet worden gekeken welke knelpunten voor mensen kunnen worden weggenomen om de wet in de praktijk eenvoudiger te maken.

Dit spoor levert de volgende producten op:

Operationele doelen/resultaten spoor 3

- Instrumenten voor professionals in de uitvoering om:
  - Hen te ondersteunen bij de implementatie van de 20 maatregelen die in 2025 ingaan
  - Richting te geven aan de verandering richting vertrouwen, eenvoud en menselijke maat.
- Instrumenten om, tot de invoering van de herziene wet, het 'gebruik' van de huidige wet makkelijker te maken voor bijstandsgerechtigden.

2.3.1 Inspanningen

Om in beeld te brengen welke activiteiten nodig zijn binnen spoor 3 zijn verschillende onderzoeken en gespreksrondes opgezet. Een QuickScan [10], heeft laten zien welke instrumenten er al zijn voor uitvoerende professionals om kennis en kunde te blijven ontwikkelen. In rondetafelgesprekken is vervolgens met ervaringsdeskundigen, uitvoerende professionals, leidinggevenden en bestuurders besproken wat aanvullend nodig is.[11] Met de betrokken partners (VNG, Divosa, SAM, SWNL, EAPN en LCR) is bepaald welke acties en activiteiten op korte en middellange termijn kunnen worden opgepakt. Dit wordt weergegeven in figuur 6.

Figuur 6. Inspanningen spoor 3

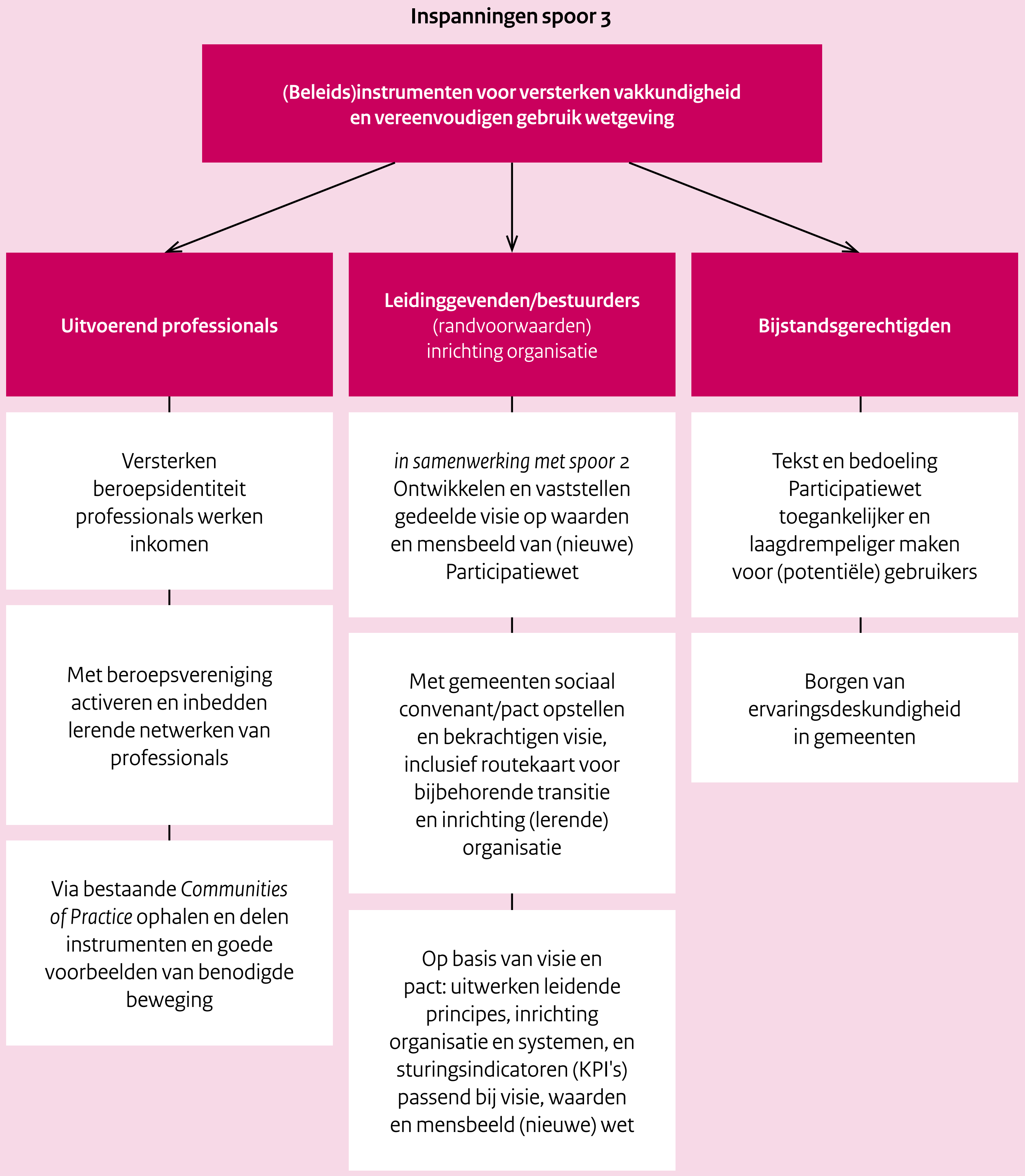

10 Zie Bijlage I.

11 Zie Bijlage II.

Hieronder zijn de belangrijkste activiteiten die binnen spoor 3 vallen nader toegelicht. Het betreft activiteiten met uitvoerend professionals en hun leidinggevenden en bestuurders, en inwoners. Hierbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij reeds lopende activiteiten gericht op het versterken van vakkundigheid.

Inspanningen gericht op uitvoerend professionals: het versterken van (de identiteit van) de beroepsgroep
Een sterke beroepsgroep, waarbinnen een gedeeld beeld bestaat over vanuit welke waarden en normen en beroepsidentiteit uitvoerend professionals hun werk doen, vormt de basis voor het (verder) versterken van de vakkundigheid van de uitvoering. Het verder uitwerken en verstevigen van de beroepsgroep met deze onderdelen is hiermee een belangrijk onderdeel van spoor 3. In de complexe praktijk van het sociaal domein krijgt, in het directe contact tussen mensen en professionals, het beleid namelijk concreet gestalte. Professionals balanceren daarbij tussen regels en richtlijnen aan de ene kant en de concrete vraagstukken en benodigde oplossingen voor inwoners aan de andere kant. Een praktijk zoals deze vraagt om professionals die zelf verantwoordelijkheid nemen voor de kwaliteit van de uitvoering, een sterkere beroepsidentiteit draagt hieraan bij. Om hun werk nog beter en effectiever te kunnen uitvoeren, vinden gemeentelijke professionals het belangrijk om beter en meer samen te werken met de professionals breder in het sociaal domein. Niet alleen binnen de eigen gemeente, maar juist ook met de medewerkers van de verschillende betrokken organisaties uit het maatschappelijk middenveld, zoals sociaal werk. Daarbij is het essentieel dat ook de werkwijzen beter op elkaar aansluiten en kennis wordt gedeeld.

Dit doen we door:
- Het verder ontwikkelen van *Community building* en inrichten/actief modereren van kenniskringen voor uitvoerend professionals. Het gaat hierbij onder andere om het technisch ontwikkelen van de Communities en kenniskringen, maar ook om het actief onder de aandacht brengen (communicatie) en modereren van de gesprekken. Hierin zijn onder andere onderwerpen aan de orde zoals:
  - Houding van professionals ten opzichte van mensen
  - Integraal samenwerken in het sociaal domein.
  - Verhouding van de professionals ten opzichte van de organisatie
- Leidraden ontwikkelen door professionals en voor leidinggevenden. Het gaat hierbij om het in leidraden vastleggen van belangrijke uitgangspunten (denk aan competenties, houding, gedrag) voor het dagelijks werk van de uitvoerend professionals en hun leidinggevenden. Passend bij het mensbeeld en de waarden van de Participatiewet.
- De positie van en samenwerking met het maatschappelijk middenveld: verkenning hoe de samenwerking tussen uitvoerende professionals en maatschappelijke organisaties, waaronder sociaal werk, beter zijn te organiseren en te faciliteren.

Inspanningen gericht op leidinggevenden en bestuurders: het inbedden van een ander mensbeeld, vertrouwen, menselijke maat en eenvoud in de werkwijzen en processen in uitvoering
Het is belangrijk dat de omslag daadwerkelijk wordt ingezet en blijvend zal zijn. Daarvoor wordt de aanpak in spoor 3 verder uitgewerkt aan de hand van de inventarisaties en gespreksrondes. Zo bestaat er met een programma voor vakkundigheid een infrastructuur die benut kan worden in het meenemen van professionals in de beoogde cultuurverandering. In spoor 3 zal aanvullend en ter ondersteuning van de professionele vakkundigheid èn het gebruik van ervaringsdeskundigheid aandacht zijn voor de infrastructuur voor organisatieleren. Naast 'horizontaal' leren (van en tussen professionals, beleid, ervaringsdeskundigen, kwaliteit, juridisch adviseurs, P&O) zal er ook aandacht zijn voor 'verticaal' organisatieleren tussen professionals, leiding en bestuur. Met het oog op de fundamentele transitie in de organisaties is door stakeholders hierop gewezen vanwege het belang van een gezamenlijke aanpak tussen de verschillende niveaus in de organisatie. Aan de hand van bijvoorbeeld: lerende netwerken, community building, mogelijk pilots in gemeenten op basis van actie-onderzoek en andere methoden kunnen lessen opgehaald worden voor verdere verspreiding en inspiratie.

Aanvullend worden er stakeholdersdagen met rondetafelgesprekken en focusgroepen georganiseerd met klantmanagers, burgers, leidinggevenden, beleid en bestuurders. Vooral ook binnen gemeenten, met de mensen die het samen anders moeten gaan doen. Parallel aan deze activiteiten is het belangrijk de randvoorwaarden te creëren voor de transitie vanuit de beoogde cultuuromslag naar maatwerk, vertrouwen en eenvoud. Dit vraagt naast de genoemde lerende praktijk in de organisatie ook het verkennen van nieuwe mogelijkheden in de praktijk van dienstverlening. Organisatieleren vraagt ook het creëren van energie en urgentie, en een gezamenlijke focus en eigenaarschap. Die stappen vragen nog aandacht zo blijkt uit de gespreksrondes. Dit kan onder andere door aandacht te geven aan best practices en werkbezoeken.

Een transitie naar vertrouwen, menselijke maat en eenvoud vraagt ook om andere werkwijzen en processen. Er worden activiteiten ingezet die deze vertaling, vanaf de strategische visie, tot het operationele niveau van aansturing en prestatie-indicatoren ondersteund:

- In gesprekken en werksessies gezamenlijk ontwikkelen en vaststellen van een gedeelde visie op waarden en mensbeeld van de Participatiewet
  (in samenwerking met spoor 2 ten behoeve van de beleidstheorie).
- Het formuleren van een pact/convenant[12] waarbij gemeenten kunnen aansluiten die de visie bekrachtigen. Hierbij hoort een routekaart als handreiking voor de bijbehorende transitie en organisatie inrichting.
- Onderzoeken en uitproberen wat dit betekent voor verschillende onderdelen in beleid en uitvoering in gemeenten:
  - het personeelsbeleid, bijvoorbeeld t.a.v. voldoende tijd voor opleiding en intervisie; functie eisen meer richten op omgang met maatwerk en vertrouwen; functiehuis inrichten op doorgroei en behouden.
  - Inrichting van werkprocessen
  - Inrichting van de sturing in de organisatie

12 Dit betreft een werknaam. Hoe dit daadwerkelijk vorm gaat krijgen en welke naam hieraan wordt gegeven is aan de bestuurders zelf. Het gaat erom dat er gezamenlijk een intentie wordt uitgesproken/bekrachtigd.

Inspanningen gericht op bijstandsgerechtigden: vereenvoudigen gebruik van de Participatiewet

Een wetsherziening is deels 'bureauwerk'. Een wet vraagt om een gedegen onderbouwing en kent een uitgebreide toetsing. Daarmee kan het makkelijk een aantal jaar duren, voordat een herziene wet in werking treedt. Gezien de complexiteit van de huidige wet, is het belangrijk om, vooruitlopend op de wijziging, te bekijken waar het 'gebruik' van de huidige wet al vereenvoudigd kan worden. Het gaat dan om zaken waar geen wetswijziging voor nodig is en het bieden van ruimte aan professionals om in de geest van de herziene wet te werken in het belang van bijstandsgerechtigden.

- Teksten en bedoeling Participatiewet via diverse communicatievormen toegankelijker en laagdrempeliger maken voor (potentiële) gebruikers en professionals.
  - Allereerst zal in een groepsgesprek met ervaringsdeskundigen en professionals worden gekeken waar de meeste of grootste onduidelijkheden zich voordoen en welke gevolgen dit heeft.
  - Daarna zullen die onderdelen van de wetstekst toegankelijker worden gemaakt. Hiervoor kan worden gedacht aan informatie op een website, maar ook bijvoorbeeld filmpjes met uitleg.

Inspanningen gericht op bijstandsgerechtigden: ervaringskennis borgen in gemeenten

Er zijn al diverse gemeenten die de kennis van ervaringsdeskundigen succesvol inzetten bij de uitvoering van de Participatiewet. Het belang om ervaringsdeskundigheid structureel in te bedden in zowel beleidsontwikkeling als uitvoering van de Participatie en – breder – binnen het sociaal domein wordt breed gedeeld en vormt een belangrijk onderdeel van spoor 3. Het borgen van ervaringsdeskundigheid in gemeenten zorgt ervoor dat de klantmanager beter in staat is om de mensen met een bijstand te begrijpen en te begeleiden. Kennisdeling van de ervaringsdeskundigen met de uitvoerende professional en vice versa leidt tot meer deskundigheid bij professionals en ervaringsdeskundigen.

In spoor 3 zullen:

- Effectieve vormen om ervaringskennis in te zetten in de vormgeving en uitvoering van de Participatiewet in beeld worden gebracht en toegepast (actie onderzoek).

"Het begint allemaal met het veranderen van de mindset."

2.4 Planning van activiteiten

Het onderstaande schema biedt een planning van de activiteiten op de drie sporen. De demissionaire status van het kabinet kan nog invloed hebben op de doorloop van de termijnen.

Figuur 7. Planning activiteiten Participatiewet in Balans

Q4 2023	Q1 2024	Q2 2024	Q3 2024	Q4 2024
Spoor 3 Voorbereidingen inspanningen		**Spoor 3** Leidraden ontwikkeld voor/door professionals en leidinggevenden • Eerste gemeenten tekenen pact **Spoor 3** Actieonderzoek inzet ervaringskennis • Eerste gedeelde opbrengst van visie, waarden en mensbeeld • Vormgeven pact		**Spoor 3** Community's en kenniskringen professionals • Routekaart voor transitie en organisatie inrichting gereed
Wetsvoorstel spoor 1 naar de Raad van State		**Wetsvoorstel spoor 1** behandeling Tweede Kamer	**Wetsvoorstel spoor 1** behandeling Eerste Kamer en aanbieden Amvb's	**Wetsvoorstel spoor 1** implementatie
Spoor 2 Programmaplan plus eerste doorkijk beleids-inrichtingen	**Spoor 2** Beleidstheorie spoor 2		**Spoor 2** inclusief pilots en experimenten	**Beleidsopties spoor 2** inclusief financiering

2.5 Monitoring van het programma

De drie sporen binnen het programma kennen een eigen dynamiek en planning. De monitoring van de voortgang en effecten van de verschillende activiteiten op de drie sporen zal hierdoor per spoor verschillen. Voor het brede programma zal een halfjaarlijkse voortgangsrapportage worden opgesteld. In deze rapportages zal worden beschreven in welke mate de resultaten van het programma worden behaald en of het programma op koers ligt.

Ten aanzien van spoor 1 staat in Hoofdstuk 9 van de Memorie van Toelichting van het wetsvoorstel Participatiewet in Balans beschreven hoe de monitoring en evaluatie van dit spoor zal worden vormgegeven.[13]
Zoals gebruikelijk bij de invoering van nieuwe wetgeving zal een invoeringstoets (binnen een jaar) de belangrijkste signalen van ervaringen met de nieuwe wet op korte termijn naar boven halen.
Voor de monitoring van de wijzigingen uit dit wetsvoorstel zal verder vooral worden aangesloten bij de reguliere, reeds bestaande monitoring van de Participatiewet. Sinds de invoering van de Participatiewet in 2015 worden de belangrijkste ontwikkelingen rondom de Participatiewet op verschillende, elkaar aanvullende manieren gevolgd. Op dit moment is de planning onzeker door de demissionaire status van het kabinet.

Op basis van de monitoring en evaluatie van de Participatiewet zal ook een beeld naar voren komen van de effecten van Participatiewet in Balans.

13 Internetconsultatie wetsvoorstel Participatiewet in Balans: Overheid.nl | Consultatie Wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (internetconsultatie.nl).

3. Organisatie, besluitvorming en informatievoorziening

3.1 Programma organisatie en besluitvorming *(governance)*

Met het programma Participatiewet in Balans wordt via drie verschillende sporen een optimalisatie van de wet en de uitvoering beoogd. Om dit te kunnen bereiken is samenwerking tussen alle betrokken organisaties en actoren, met name gemeenten en ervaringsdeskundigen, een belangrijke voorwaarde. Het programma is nadrukkelijk als een gezamenlijke opgave uitgewerkt waarbij verschillende partijen op onderdelen een andere rol en verantwoordelijkheid hebben. Hieronder is de programma-organisatie in beeld gebracht. Vervolgens worden de verschillende rollen in de programma organisatie, het opdrachtgeverschap en het besluitvormingsproces kort toegelicht.

Figuur 8. Governance programma

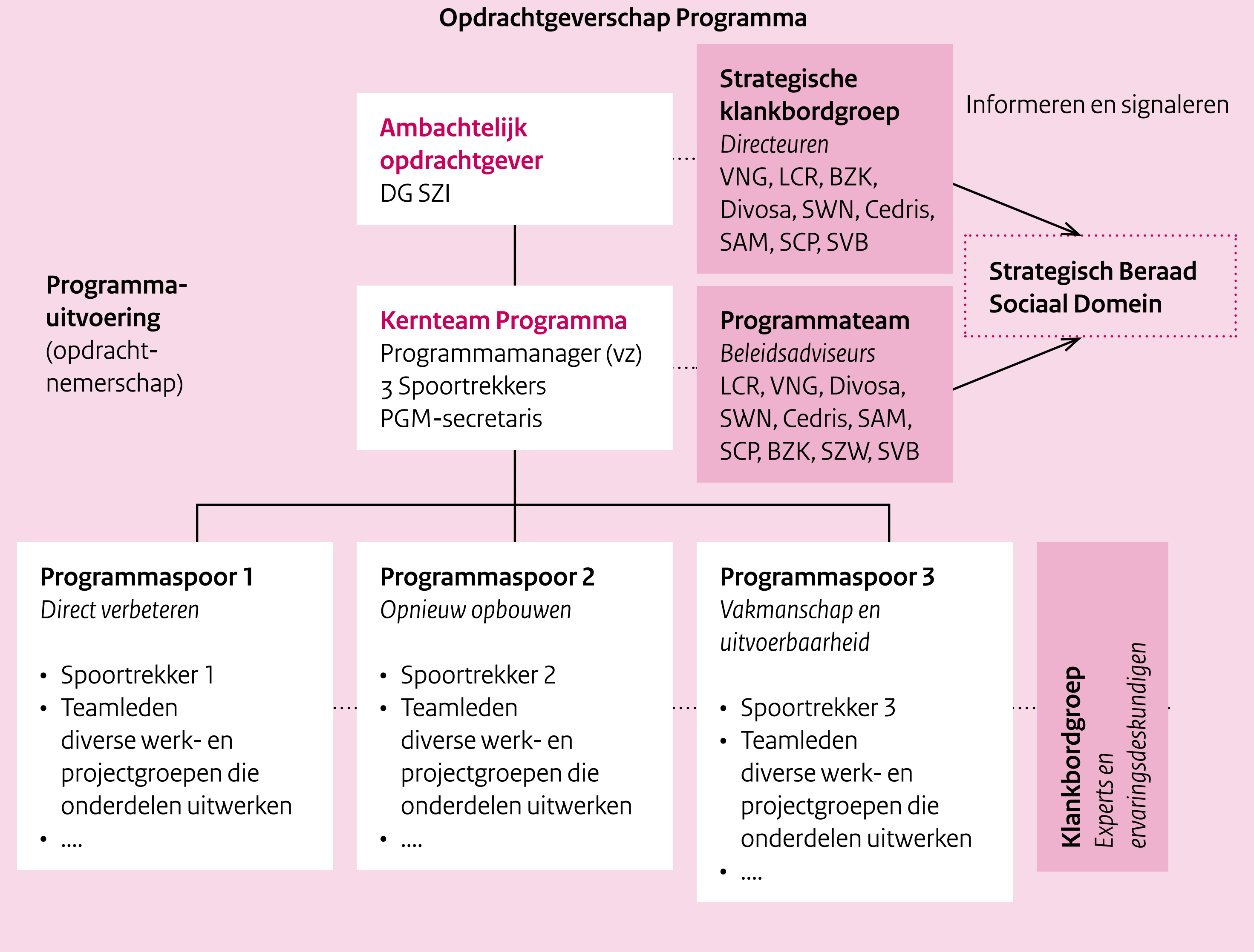

3.1.1 Opdrachtgeverschap, stuurgroep en klankbordgroep

De Minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen, Minister Schouten, is namens het Kabinet politiek-bestuurlijk opdrachtgever van het programma. De besluitvorming over de belangrijkste onderdelen van het programma vindt plaats door de ambtelijk opdrachtgever DG SZI. De opdrachtgever neemt strategische en financiële beslissingen op vraagstukken die door de programmamanager worden aangedragen. Ook is hij verantwoordelijk voor de randvoorwaarden van het programma, zoals capaciteit, financiering, kwaliteit en prioritering. Tenslotte accordeert hij de stukken die ter besluitvorming de ambtelijke lijn in gaan.

Bij de uitvoering van het programma zijn diverse partners betrokken. De opdrachtgever laat zich daarom (on)gevraagd adviseren door de organisaties die op directeursniveau zitting hebben in de strategische klankbordgroep VNG, LCR[14], BZK, Divosa, SWN, Cedris, SAM, SVB en SCP.

In deze klankbordgroep worden belangrijke ontwikkelingen, producten, resultaten en voorgenomen besluiten besproken.

In het strategisch beraad sociaal domein zitten de diverse departementen in het sociaal domein en ook VNG en Divosa. Dit gremium zal worden benut om de aanpalende departementen op de hoogte te houden van de voortgang en de ontwikkelingen van het programma, de gelegenheid te bieden om te bezien of de herziening van de Participatiewet goed aansluit bij andere onderdelen/stelsels binnen het sociaal domein en te signaleren en agenderen waar knelpunten zitten in aanpalende wetten en regels die niet onder het programma zitten.

3.1.2 Programma uitvoering

Voor de verdere uitwerking en realisatie van de drie sporen in het programma vormen dezelfde organisaties verschillende werkgroepen en projectteams. Deze worden inhoudelijk samengebracht en op voortgang gemonitord door het kern- en programmateam.

14 De Landelijke Cliëntenraad (LCR) laat de stem horen van mensen die moeite hebben om rond te komen. De LCR heeft een onafhankelijke positie. De LCR levert altijd kritisch én opbouwend een bijdrage aan allerlei processen en voorstellen. Zo zorgt de LCR dat de positie van burgers ook wordt meegenomen in het proces van de 'Participatiewet in Balans'. Een van de doelen hierbij is om voor burgers een leefbaar sociaal minimum te bereiken.

Kernteam

Het kernteam beheert de middelen voor de uitvoering van het programma. Zij biedt structuur en voert de dagelijkse coördinatie over het programma. Zij monitoort de voortgang van het programma. Ook geleidt zij ambtelijke stukken waarop besluitvorming nodig is de lijn in. Beleidsstukken die departement overstijgend zijn of over het gehele programma gaan worden voorbereid in het kernteam met afstemming in het programmateam en ter akkoord voorgelegd aan de opdrachtgever(s). De leden van het kernteam zijn onderdeel van het programmateam.

Programmateam

Het programmateam werkt samen aan de uitvoering van het programma. In het programmateam zitten de belangrijkste interne (rijksoverheid) stakeholders en de externe stakeholders die een opdracht hebben en/of subsidie ontvangen voor de uitvoering van taken die bijdragen aan het behalen van de programmadoelen. Het programmateam bepaalt, binnen de kaders van het programma, met elkaar de richting, planning en prioritering. Onder het kern- en programmateam hangen de drie sporen (gecoördineerd door een spoortrekker) met alle bijbehorende werk- en projectgroepen die de verschillende onderdelen per spoor uitwerken. In het programmateam zitten beleidsadviseurs van VNG, LCR, BZK, Divosa, SWN, Cedris, SAM en SCP.

Werkgroepen

Per spoor worden er 1 of meerdere werkgroepen ingericht. Deze groepen zijn verantwoordelijk voor de realisatie van de producten in de verschillende sporen. Afhankelijk van de taak en het doel nemen partijen deel aan de werkgroepen. In ieder geval zijn in elke groep uitvoerders van de wet vertegenwoordigd en (vertegenwoordigers van) bijstandsgerechtigden en medewerkers van aanpalende departementen, directies en programma's.

Klankbordgroepen

Er worden klankbordgroepen ingericht waarin ervaringsdeskundigen van de Participatiewet vertegenwoordigd zijn, wetenschappers en experts, relevante partijen in het sociaal domein en werkgevers.

3.2 Middelen

De uitvoering van het programma vraagt middelen: budget en menskracht. Het ministerie van SZW draagt zorg voor de benodigde programmabegroting en capaciteit. Daarnaast wordt in afstemming nodigde inzet gepleegd door de samenwerkingspartners.

"De beste gesprekken voer ik met mensen als ik niet in de spreekkamer zit, maar als we gewoon op een bankje zitten of gaan wandelen."

4. Samenwerking en communicatie

4.1 Interne en externe omgeving van het programma

Om de ambitie van het programma te realiseren, zijn goede samenwerking en communicatie onmisbare onderdelen. De inbreng van de gebruikers van de wet, professionals en mensen met een uitkering, is essentieel om de genoemde doelen van het programma te realiseren.
Veel programmadoelen zijn immers geformuleerd vanuit het perspectief van de uitkeringsgerechtigde. Herstel van vertrouwen, eenvoud en menselijke maat zijn doelen die mede worden gedefinieerd vanuit het perspectief van de bijstandscliënt. Hun input en die van professionals moet daarnaast het programma richting geven en toetsen wat werkbaar is.

De vorm waarin de samenwerking plaatsvindt, is een directieve coalitie. De regie ligt bij het ministerie. Uitvoerende partijen hebben daarbij een sterke stem in het traject (zie ook paragraaf 3.1 over de governance), maar formeel heeft het ministerie zeggenschap en levert ook het grootste deel van de capaciteit en middelen. Ten aanzien van spoor 1 en 2 vervult het ministerie de rol van regisseur. In spoor 3 faciliteert en ondersteunt het ministerie de verandering in de uitvoering.

We onderscheiden verschillende groepen stakeholders. Allereerst externe en interne stakeholders. Bij de externe stakeholders gaat het om gebruikers van de wet en de partijen die hun belangen behartigen. En daarnaast om de politiek en de wetenschap. Onder de interne stakeholders vallen met name andere departementen, directies en programma's binnen de rijksoverheid. In onderstaande figuur is een overzicht opgenomen van programma's die raken aan Participatiewet in Balans en waarmee afstemming wordt gehouden. Hoe dichterbij het programma staat hoe intensiever het contact moet zijn. Ook staan de betrokken partijen weergegeven.

Figuur 9. Interne en externe omgeving van Participatiewet in Balans

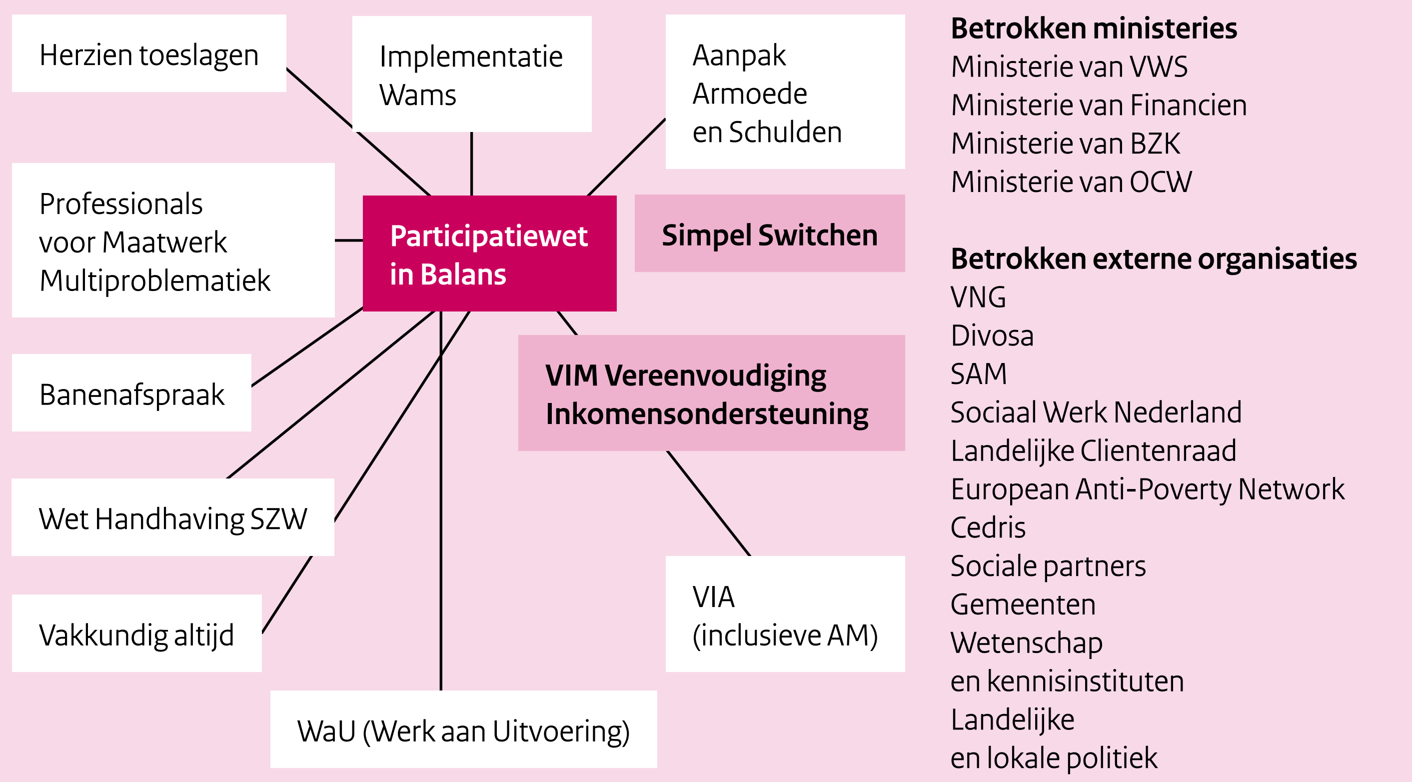

Hieronder worden de verschillende stakeholders benoemd en het belang dat zij hebben bij het programma.

1. Gebruikers van de wet en hun vertegenwoordigers
   a. Mensen met een bijstandsuitkering, waaronder verschillende doelgroepen, zoals jongeren, laaggeletterden, mensen met beperkte digitale vaardigheden, migranten/nieuwkomers en mensen met een beperking
   b. Professionals, waaronder inkomensconsulenten, klantmanagers, directeuren en managers, sociaal werkers, professionals UWV, professionals SVB en schuldhulpverleners.
   c. Werkgevers, zij bieden, al dan niet met ondersteuning, een plek aan bijstandsgerechtigden die kunnen werken.
2. Politiek: Tweede Kamer, gemeenteraden
3. Inwoners van Nederland
4. Wetenschap en kennisinstituten
5. Interne stakeholders, andere departementen in het sociaal domein, andere overheidsprogramma's: van belang voor raakvlakken met de herziening van de Participatiewet.

Bijstandsgerechtigden en uitvoerend professionals zijn het meest intensief betrokken bij de uitvoering van het programma. Er zijn in de verschillende projecten werkgroepen waarin zij participeren. Daarnaast zijn zij onderdeel van het programmateam en een deel van de partijen van de stuurgroep. Ook het perspectief van werkgevers wordt betrokken in het programma. Hen motiveren en faciliteren om mensen uit de bijstand een plek te geven is van wezenlijk belang voor de groep die, al dan niet met ondersteuning, kan participeren op de arbeidsmarkt.

Uiteraard speelt de landelijke politiek een centrale rol. Zij geven richting aan de herziening en zijn besluitvormend. Ook voor gemeenteraden is het echter van belang geïnformeerd te blijven over de wijzigingen in de Participatiewet en de consequenties daarvan voor hun kaderstellende en controlerende rol.

De Participatiewet wordt bekostigd uit publieke middelen. Inwoners van Nederland moeten er op kunnen vertrouwen dat deze middelen effectief en efficiënt worden ingezet. Uit onderzoek blijkt dat Nederlanders voor een rechtvaardige en activerende bijstand zijn. Op een aantal momenten in het traject zal hen om input worden gevraagd.

De wetenschap, kennisinstituten en experts leveren input over effectieve en efficiënte interventies die passen bij de doelen van de herziene wet en bijvoorbeeld over het meenemen van gedragsinzichten.

De interne stakeholders betreft een breed veld. Het programma Participatiewet in Balans is een van de programma's en beleidstrajecten die zich richten op het bieden van meer maatwerk, en een betere uitvoerbaarheid en uitvoering van de verschillende wetten die voor burgers belangrijk zijn als het gaat om bestaanszekerheid en participatie. Dit betekent allereerst dat er bij de uitvoering van dit en de andere programma's helderheid moet zijn over de opdracht, doelstellingen en afbakening. Hiernaast is het van belang dat er bij de uitvoering van de programma's goede afstemming plaats vindt. Zie voor een overzicht van relevante programma's Bijlage II.

4.2 Communicatie

De communicatie in het programma dient verschillende doelen, afhankelijk van het spoor en het type stakeholder. Globaal onderscheiden we de onderstaande communicatiedoelen, waarbij de eerste drie doelen vooral communicatie vanuit het programma richting stakeholders betreffen. De laatste drie doelen richten zich op het ophalen van input en het actief betrekken van stakeholders bij het programma. De doelen lopen daarmee op in 'intensiteit' van de communicatie.

a. **Informeren:** betrokken partijen op de hoogte houden van de voortgang van het programma, zodat zij weten wat de stand van zaken is, wat er voor hen verandert en wat ze moeten doen. Om de verschillende groepen stakeholders te informeren wordt gedacht aan het opzetten van een website. Deze website laat zien waar het programma staat, stelt producten ter beschikking en bevat verhalen van bijstandsgerechtigden en professionals. Er wordt een toolkit samengesteld met communicatie-instrumenten.

b. **Meenemen/overtuigen/draagvlak creëren:** partijen meenemen in de gewenste verandering en overtuigen van de noodzaak hiertoe. Vanuit het programma zullen lezingen en bijeenkomsten worden georganiseerd om stakeholders mee te nemen, maar hen ook input te laten leveren. Ook verhalen van bijstandsgerechtigden en communiceren over resultaten van pilots en experimenten zijn hier belangrijke communicatiemiddelen.

c. **Ondersteunen:** professionele gebruikers ondersteunen om resultaten van het programma succesvol toe te passen. Voor spoor 1 zullen er verschillende producten worden ontwikkeld ter ondersteuning van de uitvoering. Het gaat bijvoorbeeld over Q&A's en een handreiking. Daarnaast kent spoor 3 veel producten en inspanningen die zich hier op richten, zoals community's en leidraden.

d. **Signaleren:** ophalen van signalen om te zien of aanvullende wijzigingen nodig zijn om het programma op koers te houden en bij te sturen waar nodig. Signalen worden onder andere opgehaald door monitoring van socials en media. Ook wordt regelmatig een omgevingsanalyse uitgevoerd. Daarnaast zijn er binnen het programma regelmatig bijeenkomsten met stakeholders waarin ook ruimte is voor signalen.

e. **Input ophalen:** met de betrokken partijen in gesprek gaan om input op te halen voor het vormgeven van doelen, resultaten en inspanningen. Vanuit het programma zullen door de verschillende stakeholders lunchlezingen en bijeenkomsten worden georganiseerd. Hierin kunnen thema's of concrete veranderingen worden besproken en input opgehaald. Ook in de community uit spoor met de doelgroep wordt informatie uitgewisseld en input opgehaald.

f. **Activeren:** stakeholders aanjagen om mee te doen en bij te dragen aan de realisatie van het programma.

Voor alle doelgroepen is sprake van tweerichtingsverkeer in de communicatie. Er is geen eenzijdige communicatie vanuit het programma, maar het programma wordt ook altijd gevoed door de betreffende groep stakeholders.

In Bijlage III staat per spoor aangegeven welke communicatiemiddelen worden ingezet.

5. Risico's

5.1 Risicoanalyse en daarop gebaseerd interventies

Op basis van verschillende sessies met het programmateam en met betrokkenen in de "bredere externe omgeving" van het programma is een inventarisatie gemaakt van de belangrijkste kansen, bedreigingen en risico's voor het programma Participatiewet in Balans. In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste risico's en de manier waarop deze kunnen worden beheerst. Het programmateam zal de risicoanalyse jaarlijks opnieuw uitvoeren en vertalen in acties (beheersmaatregelen). Hierbij zal zowel op het niveau van de drie sporen als voor het programma als geheel naar risico's worden gekeken.

Risico	Mogelijke beheersing
Programma wordt (politiek) te omvangrijk en complex (gemaakt). Afbakening en scope gaan schuiven.	Stevige sturing door programmamanager en (ambtelijk en bestuurlijk) opdrachtgever op geformuleerde doelen en scope. Sturing door programmamanager op beoogde resultaten in 2024.
De onderlinge afhankelijkheden in het inkomensstelsel en de afbakening die het programma kent tot de Participatiewet.	Goede afstemming met bredere ontwikkelingen, zoals herziening toeslagen en vereenvoudiging inkomensstelsel scherp in het oog houden.
Gezien verschillende looptijd en dynamiek 3 sporen: lange versus korte termijn. Hoe snel kunnen we effecten laten zien?	Korte termijn effecten kunnen in spoor 3 worden gerealiseerd. Focus op beoogde effecten en resultaten in 2024.
"Oude mensbeeld" met laag vertrouwen in inwoners en focus op misbruik blijft bestaan.	Meenemen in spoor 2 en 3. Onder andere in ontwikkelen en vaststellen gedeelde visie op waarden en mensbeeld van (nieuwe) Participatiewet. Tevens inzetten communicatiestrategie t.b.v. beïnvloeden beeldvorming.
Doelen programma leidt tot stapeling in de uitvoering: alle beoogde verbeteringen moeten uiteindelijk daar vorm krijgen.	Meenemen in spoor 2 en 3. Onder andere in beoogde routekaart voor benodigde transitie & inrichting (gemeentelijke) organisatie.
Lokale verantwoordingssystematiek en systemen in de uitvoering zijn onvoldoende ingericht op het benodigde maatwerk.	Meenemen in spoor 2 en 3. Onder andere in uitwerken leidende principes, inrichting organisatie & systemen, en sturingsindicatoren (KPI's) passend bij visie, waarden en mensbeeld (nieuwe) wet.

Bijlage I
Voorgestelde wetswijzigingen spoor

Bijlage I biedt een overzicht van de voorgestelde wetswijzigingen in het wetsvoorstel Participatiewet in Balans, op basis van de status van het wetsvoorstel ten tijde van de internetconsultatie.[15]

1. Verruiming bijverdiengrenzen

De verschillende vrijlatingsregelingen worden geharmoniseerd tot 1 vrijlating in de Participatiewet. Toekenning is oordeel college.

Kern:
- Eén geharmoniseerde vrijlating van 15% voor de duur van 1 jaar.
- Verlengingsmogelijkheid voor mensen die naar het oordeel van het college niet meer uren kunnen werken wegens individuele omstandigheden
- De doelgroep 27 minners wordt niet meer uitgesloten van een vrijlating.
- Mensen met een medische urenbeperking krijgen (net zoals nu al) na de medische keuring een structurele vrijlating.

2. Bufferbudget

Creëren van een bufferbudget voor bijstandsgerechtigden die naast de bijstand gaan werken om bij schommelingen in het inkomen die ontstaan door verrekenen toch een maandinkomen op bijstandsniveau te kunnen garanderen. Het bufferbudget beoogt financiële stabiliteit te creëren voor wie deeltijd werkt naast een aanvullende bijstandsuitkering, zodat er een stabiel maandinkomen ontstaat dat niet lager is dan het sociaal minimum. Voor het bufferbudget is nog geen definitieve keuze gemaakt. De voorkeursvariant is op ambtelijk niveau met gemeenten uitgewerkt en ziet er als volgt uit.

15 Overheid.nl | Consultatie Wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (internetconsultatie.nl).

Kern:
- Het bufferbudget bedraagt maximaal 1000 euro per jaar, beheerd door de gemeente.
- Het bufferbudget is niet als generiek instrument bedoeld, maar een flexibele maatwerkregeling waarmee gemeenten in de uitvoeringspraktijk snel kunnen anticiperen wanneer werkende bijstandsgerechtigden financieel in de problemen (dreigen te) komen.
- Het bufferbudget moet dan ook gezien worden als een instrument dat ingezet wordt als andere instrumenten zijn uitgeput of niet kunnen worden toegepast in de individuele situatie, zoals de vrijlating en de premie voor arbeidsinschakeling.
- Het bufferbudget wordt belast via een eindheffing. Dat betekent dat gemeenten belasting afdragen over het bufferbudget en niet de bijstandsgerechtigde, waardoor het bufferbudget voor de bijstandsgerechtigde geen gevolgen heeft voor het belastbaar inkomen en de afbouw van toeslagen. Dit draagt bij aan het creëren van financiële zekerheid voor de bijstandsgerechtigde. Het bufferbudget kan in ongelijke delen worden uitgekeerd of gebruikt om vorderingen te vereffenen bij schommelingen in het inkomen als gevolg van verrekenen en als de bijstandsgerechtigde daardoor in een maand onder het bestaansminimum dreigt te komen.
- Het bufferbudget moet naar oordeel van het college bijdragen aan de stimulering van het deeltijd (blijven) werken en/of de arbeidsinschakeling van de bijstandsgerechtigde.

3. Terugwerkende kracht

Introductie van de mogelijkheid (kan-bepaling) om bijstand in individuele omstandigheden met terugwerkende kracht te verlenen.

Kern:
- Maximale termijn van 3 maanden
- Indien individuele omstandigheden daartoe noodzaken. Denk aan de situatie dat betrokkene aantoonbaar te weinig geld had om van rond te komen (nieuwe schulden/achterstanden/leningen bij netwerk)

4. Vier weken zoektermijn jongeren

Uitgangspunt blijft de in de wet geformaliseerde leer-werkplicht voor jongeren tot 27 jaar. In knellende situaties wordt voor gemeenten de mogelijkheid (kan-bepaling) geïntroduceerd om de 4-weken zoektermijn buiten toepassing te laten. Dit in aanvulling op de in Breed Offensief geïntroduceerde kan-bepaling voor het bieden van arbeidsondersteuning.

Kern:
- Mogelijkheid om de 4 weken zoekperiode buiten toepassing te laten indien naar het oordeel van het college de omstandigheden van de belanghebbende daartoe aanleiding geven.

5. Giften

Introductie van een specifiek bedrag waaronder giften buiten beschouwing worden gelaten.

Kern:
- Introductie van een standaard vrijlating voor giften van € 1200 per jaar.
- Giften die in totaal lager zijn dan het genoemde bedrag vallen niet onder de inlichtingenplicht. De bijstandsgerechtigde zal in beginsel zelf moeten bijhouden dat hij op jaarbasis de giftengrens niet overschrijdt.
- Giften boven de 1200 euro worden, net als nu, aangemerkt als inkomen indien zij niet verantwoord zijn uit het oogpunt van bijstandsverlening.
- Onder giften wordt mede verstaan ondersteuning in natura.

6a. Expliciteer maatwerk plicht gehuwdennorm niet rechthebbende partner

Echtgenoten van niet-rechthebbende partners, die naast de echtgenoot geen kostendelende medebewoners hebben, komen op basis van de huidige wet in aanmerking voor een norm ad. 50% van de gehuwdennorm. Vanuit de rechtspraak zijn gemeenten meermaals gehouden om deze norm aan te vullen, omdat betrokkenen (de rechthebbenden) naar het oordeel van de rechter met deze norm onvoldoende in hun levensonderhoud kunnen voorzien.

Kern:
- De norm voor een bijstandsgerechtigde met een niet-rechthebbende partner die zijn kosten met niemand anders dan de partner kan delen ophogen (van 50%) naar 70% van de gehuwdennorm.
- Inkomen van de niet-rechthebbende partner wordt, net als nu, in mindering gebracht voor zover zijn inkomen plus de toegepaste bijstandsnorm hoger ligt dan de gehuwdennorm.

6b. Expliciteer maatwerk plicht alleenstaande ouder met niet rechthebbende partner

Echtgenoten met een niet rechtmatig in Nederland, dan wel een buiten Nederland verblijvende partner, met in Nederland rechtmatig verblijvende kinderen, hebben geen recht op een alleenstaande ouderkop in het kader van het kindgebonden budget. Deze gezinnen komen hierdoor onder het sociaal minimum terecht. Het is vaste jurisprudentie dat gemeenten in deze situatie de bijstand dienen op te hogen zodat het rechtmatig in Nederland verblijvende kind verzorgt kan worden.

Kern:
- De norm voor bijstandsgerechtigde alleenstaande ouders wordt opgehoogd tot 90% van de gehuwdennorm (= de alleenstaande oudernorm voor invoering van het kindgebondenbudget), omdat hun partner geen recht heeft op bijstand, maar wel als partner in het kader van de Awir wordt aangemerkt.
- Inkomen van de niet-rechthebbende partner wordt in mindering gebracht voor zover zijn inkomen plus de toegepaste bijstandsnorm hoger ligt dan de gehuwdennorm.

7. Toespitsen arbeids- en re-integratie verplichtingen op de situatie bijstands-gerechtigde

De arbeids- en re-integratieverplichtingen zijn nu in de wet generiek geformuleerd. Het gaat om een algemene verplichting om naar vermogen algemeen geaccepteerde arbeid te verkrijgen, aanvaarden en te behouden en gebruik te maken van een door het college aangeboden (re-integratie) voorziening. Daarnaast zijn nu gespecificeerde verplichtingen opgenomen als ingeschreven staan bij uitzendbureaus, het solliciteren in andere gemeenten, bereidheid om 3 uur reistijd aan woon-werkverkeer per dag te accepteren, bereidheid om te verhuizen, het verkrijgen en behouden van kennis en vaardigheden, zorgen voor een goede persoonlijke verzorging en passend gedrag, de taaleis en de tegenprestatie.
Voor een aanzienlijk deel van de doelgroep geldt dat zij een grote afstand tot de arbeidsmarkt ervaren, waardoor het huidige verplichtingenkader niet

aansluit bij hoe zij vanuit hun verantwoordelijkheid invulling kunnen geven aan de algemene arbeidsverplichting.

Kern:
- Vervangen van de huidige combinatie van generieke en specifieke verplichtingen door een generieke participatieplicht in de wet op basis waarvan de bijstandsgerechtigde is gehouden zich in te spannen voor arbeidsinschakeling, mee te werken aan re-integratie-activiteiten en als dit nog niet mogelijk is het verrichten van andere activiteiten om deelname aan het maatschappelijk leven te bevorderen (maatschappelijke participatie).
- De gemeente krijgt de mogelijkheid tot nadere invulling van de generieke participatieplicht op individueel niveau als dat geboden is, in combinatie met een inzet op vakmanschap op dit vlak. Als daar aanleiding voor is kan de gemeente hierbij betrokkene overeenkomstig de huidige situatie tijdelijk ontheffen van één of meer van de verplichtingen die behoren tot de generieke participatieplicht.
- De mogelijkheid voor ontheffing voor onbepaalde tijd van mensen die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn blijft in stand en daaraan wordt toegevoegd de beoordeling van duurzaam geen arbeidsvermogen door een arbeidsdeskundige van de gemeente, na raadpleging van een bedrijfsarts, wordt mogelijk gemaakt op basis van bij algemene maatregel van bestuur te stellen criteria (aangesloten wordt bij de Wajong-criteria).
- Bekrachtiging van de huidige uitgangspunten door in de wet te benoemen, waar de nadere invulling van de generieke participatieplicht in beginsel op gericht dient te zijn (arbeidsinschakeling). Taalverwerving kan als re-integratievoorziening gericht op arbeidsinschakeling worden aangeboden (en daar moet dan aan worden meegewerkt), maar kan ook in het kader van maatschappelijke participatie worden aangeboden of zelf worden geïnitieerd; zie onderdeel 8). Onbeloonde werkzaamheden die de arbeidsinschakeling niet belemmeren kunnen ook als re-integratievoorziening worden aangeboden, maar kunnen ook als activiteit in het kader van maatschappelijke participatie (en wederkerigheid) worden uitgevoerd. Bij verordening regelt de gemeente de ondersteuning bij maatschappelijke participatie (naast de ondersteuning bij arbeidsinschakeling dus).
- De doelgroep kan -naast aanspraak op ondersteuning bij arbeidsinschakeling- ondersteuning krijgen bij maatschappelijke participatie.

8. Ruimte voor het eigenstandig vormgeven participatie

Creëer ruimte voor het eigenstandig vormgeven van participatie; dit is vooral van belang voor bijstandsgerechtigden voor wie arbeidsinschakeling (vooralsnog) buiten beeld is.

Kern:
- Betrokkene kan eigen activiteiten initiëren om te voldoen aan de generieke participatieplicht zoals het volgen van een opleiding of wanneer arbeidsinschakeling verderaf staat het verrichten van vrijwilligerswerk of mantelzorg.
- Betrokkene heeft hier geen expliciete toestemming van de gemeente voor nodig. Maar de gemeente kan de generieke participatieplicht wel toespitsen op het individu. De gemeente zal hierbij de afstand van betrokkene tot de arbeidsmarkt bepalen en afhankelijk daarvan kan de gemeente met betrokkene afspraken maken ten aanzien van de eigen initiatieven als eventuele arbeidsdeelname hierdoor wordt belemmerd. Dit kan in het uiterste geval, bijvoorbeeld als betrokkene nalaat passend werk te aanvaarden, leiden tot een maatregel.
- De doelgroep heeft aanspraak op ondersteuning bij maatschappelijke participatie (zie bij 7).

9. Ruimte voor afstemming bij maatregelen

Meer ruimte voor gemeenten voor afstemming op individuele omstandigheden bij het opleggen van maatregelen. Binnen de huidige wet geldt standaard een verlaging van 100% voor in beginsel 1 maand (max termijn 3 maanden) bij schending van de onder punt 7 beschreven verplichtingen. Door de uitvoering en burgers wordt het huidige maatregelenregime vaak als disproportioneel ervaren, wat zich uit in het niet inzetten van de verplichting en maatregel. Een andere inrichting van de maatregelen zal naar verwachting leiden tot een doeltreffendere inzet van dit instrument.

Kern:

- Er wordt verder gewerkt aan een herijking van het handhavingsinstrumentarium in het wetsvoorstel Handhaving Sociale Zekerheid (streefdatum 1 januari 2025). Dit wetsvoorstel regelt zoals het er nu naar uitziet ook wijzigingen van de Participatiewet. Uitgangspunt achter de herijking is vertrouwen in de burger. Met genoemd wetsvoorstel worden voor de hele sociale zekerheid geldende kaders geregeld voor sancties zoals waarschuwingen en bestuurlijke boetes bij het schenden van de inlichtingenplicht en voor maatregelen bij het niet nakomen van verplichtingen zoals geregeld in de respectievelijke socialezekerheidswetten.
- Maatregelen worden opgelegd met als doel gedragsverandering te bereiken. Bij de herijking wordt gedacht aan drie categorieën maatregelen, oplopend in zwaarte en maximumduur. In het memo dat op internetconsultatie staat wordt gedacht aan 5%, 10% of 25% van het uitkeringsbedrag gedurende 1, 2 of 4 maanden, met marges. Bij algemene maatregel van bestuur zullen voor de socialezekerheidswetten, dus ook voor de Participatiewet, de maatregelen worden toegespitst op de verplichtingen uit die respectievelijke wetten. De mogelijkheid om een waarschuwing te geven in plaats van een maatregel op te leggen, wordt uitgebreid en ook bij amvb ingekaderd. Daarnaast komt er een mogelijkheid om de uitkering te herstellen op het moment dat iemand aan de verplichting voldoet en het effect dus is bereikt.
- Binnen de bandbreedtes die de wet en de amvb geven behouden gemeenten de ruimte om hun eigen beleid te voeren op het gebied van maatregelen, bijvoorbeeld wanneer zij besluiten een maatregel te verhogen of verlagen.
- In het kader worden de criteria vastgelegd op basis waarvan gemeenten en andere uitvoerders bepalen welke sanctie of maatregel van toepassing is. Voor burgers zorgt dit voor meer rechtszekerheid en uniformiteit: zij worden in de hele sociale zekerheid op dezelfde manier bejegend.
- Met het kader ontstaat dus meer duidelijkheid. Tegelijkertijd gaat het onverklaarbare verschillen tussen uitvoerende partijen en disproportionele effecten tegen.

10. Creëer de mogelijkheid voor gemeenten om activiteiten aan te bieden gericht op maatschappelijke participatie

Arbeidsinschakeling is binnen de Participatiewet de norm. Voor een deel van de doelgroep geldt echter dat arbeidsinschakeling in de eigen beleving, maar ook naar inschatting van de gemeentelijke professionals, geen reëel perspectief is, zeker niet op korte termijn. Deze groep voelt zich, zo bleek ook tijdens de gesprekken met verschillende bijstandsgerechtigden, buitengesloten en afgeschreven. Dit vertaalt zich in een afnemende participatie van de doelgroep en op de langere termijn een extra beroep op de overheid.

Kern:

- Bij verordening regelt de gemeente ondersteuning bij maatschappelijke participatie (naast de ondersteuning bij arbeidsinschakeling dus)
- Dit is vooral van belang voor de bijstandsgerechtigden voor wie de afstand tot de arbeidsmarkt op dit moment groot is of zelfs onoverbrugbaar. Daarbij kan met name ook de cross-over gezocht worden naar ondersteuning van het Wmo- en Jeugdwet- domein. Bij het ontwikkelen van verordeningen moeten gemeenten altijd cliëntenparticipatie inschakelen.

11. Ruimte voor mantelzorg

Creëer mogelijkheden voor het bieden van mantelzorg vanuit de bijstand. Bijstandsverlening staat op verschillende onderdelen op gespannen voet met mantelzorg. Dit voorstel beoogt verschillende belemmeringen weg te nemen zodat het bieden van mantelzorg wordt ondersteund:

Mantelzorg en arbeidsinschakeling
Kern:

- Creëer in de wet een algemeen recht om mantelzorg te bieden voor zover dit de arbeidsinschakeling niet belemmert.
- Creëer de mogelijkheid om mantelzorg niet aan te merken als op loon waardeerbare arbeid.

Mantelzorger tegenover gezamenlijke huishouding
Kern:

- Bepaal dat in een situatie van intensieve mantelzorg, waarbij de mantelzorger en de mantelzorgbehoeftige wegens een noodzaak samenwonen, er geen gezamenlijke huishouding wordt aangenomen.

- Deze uitzondering geldt alleen wanneer er sprake is van intensieve mantelzorg, de mantelzorg noodzakelijk is voor de hulpbehoevende om zijn/haar eigen huishouden te voeren en de hulpbehoevende voor algemene dagelijkse levensverrichtingen aangewezen is op hulp en wanneer de intensieve mantelzorg directe en aannemelijke aanleiding is voor het samenwonen

12. Verbreding experimenteer- artikel

Verbreed het experimenteerartikel van uitsluitend experimenten gericht op uitstroom naar werk en het doeltreffender maken van de financiering naar experimenten gericht op maatschappelijke participatie.

Kern:

- Experimenten op het gebied van maatschappelijke participatie zijn toegestaan. Daarnaast wordt de totale looptijd van experimenten verruimd van 3 naar 5 jaar (incl. termijnen voor voorbereiding en rapportage).

13. Harmoniseer de hoogte van de aanvullende bijzondere bijstand aan jongeren van wie ouders niet in beeld zijn of geen ondersteuning kunnen bieden door ziekte of armoede

De jongmeerderjarigen-norm (18-21 jaar) gaat uit van ouderlijke ondersteuning. Wanneer die ouderlijke ondersteuning ontbreekt, bestaat er recht op bijzondere bijstand voor zover betrokkene genoodzaakt is extra kosten te maken (denk aan kosten i.v.m. zelfstandig wonen). Hierbij zijn er grote verschillen tussen gemeenten.

Kern:

- Voor de bijzondere bijstand in overleg met gemeenten bepalen dat deze de norm voor een alleenstaande (in beginsel) ten minste aanvult tot bijvoorbeeld 95% van het voor de betreffende leeftijd geldende (netto) wettelijk minimumloon. Bij gehuwden wordt gekozen voor een percentage van de gehuwdennorm voor 21 jaar en ouder.
- Het gaat om “in beginsel” normen. Het college kan – als betrokkene beduidend lagere of juist hogere noodzakelijke kosten heeft – de bijzondere bijstand afwijkend van de norm vaststellen.

14. Codificeer dat bij vooropgezet tijdelijk verblijf de kostendelersnorm buiten toepassing blijft

Hiermee wordt de eerdere oproep aan gemeenten om bij vooropgezet tijdelijk verblijf betrokkene niet als kostendeler aan te merken gecodificeerd.

Kern:

- Bij tijdelijk verblijf betrokkene niet als kostendeler aan merken. Bv. mensen in een crisissituatie, daklozen of mensen die dakloos dreigen te raken.

15. Vereenvoudig de vermogens-vaststelling binnen de bijstand

Binnen de huidige wet wordt gewerkt met de zogenaamde staffelmethode waarbij het vermogen bij bijstandsaanvraag wordt vastgesteld. Eventuele vermogensgroei tijdens de bijstand wordt opgeteld (gestaffeld) bij het bij bijstandsaanvraag vastgestelde vermogen. Ontstaat hierdoor een vermogen boven de vermogensgrens dan wordt de bijstand beëindigd (ongeacht eventueel reeds aanwezige schulden, waardoor het vermogen beduidend lager is).

Kern:

- De staffelmethode afschaffen en werken met het daadwerkelijke totale vermogen op het moment van verwerving. Komt iemand door verwerving van vermogen boven de vermogensgrens dan wordt de bijstand beëindigd, anders kan de bijstand worden voortgezet.

16. Expliciteren maatwerk/ Bekrachtig de mogelijkheid om bijstand af te stemmen op de individuele omstandigheden van betrokkene

De huidige wet kent al een juridische basis om maatwerk toe te passen en daarnaast schrijft de Awb ook algemene regels voor maatwerk aan de overheid voor. Ook worden binnen spoor 1 verschillende maatregelen uitgewerkt die de mogelijkheden voor maatwerk verder verruimen. Binnen het wetsvoorstel is ervoor gekozen om geen wijzigingen aan te brengen in de ruimte is er is om maatwerk te leveren. Het bepaalde blijft onverkort gelden. Wel wordt in de toelichting op het wetsvoorstel de ruimte voor maatwerk expliciet gemaakt, zodat het voor uitvoeringsdiensten duidelijker is dat de ruimte er is en kan worden toegepast.

Hierbij moet in de praktijk doorlopend aandacht zijn voor andere randvoorwaarden die in de uitvoering doorslaggevend zijn bij het zien en benutten van ruimte voor maatwerk. Zoals kennis en deskundigheid, voldoende personele capaciteit en vertrouwen in de uitvoering.

Kern:
- Niet de wet wijzigen, maar in de toelichting bij het wetsvoorstel een aparte passage opnemen over de toepassing van maatwerk bij de uitvoering van de Participatiewet.

17. Automatisch verrekenen inkomsten

Door (automatisch) verrekenen op basis van gegevens uit de polisadministratie mogelijk te maken kunnen inkomsten met de bijstand worden verrekend zonder dat mensen elke maand hun loonstrook hoeven in te leveren. Dit vermindert (a) de administratieve lasten voor de uitvoering en (b) de inkomensonzekerheid bij de burger waardoor de stap naar werk makkelijker gezet wordt.

Kern:
- Gemeenten zijn gehouden het netto-inkomen vast te stellen op een bij amvb vast te stellen wijze. De voorgestelde wijzigingen om het netto-inkomen vast te stellen gelden zowel voor automatisch verrekenen als voor verrekenen op basis van aangeleverde loonstroken.
- Het transactiesysteem wordt verduidelijkt. Dat betekent dat voor het verrekenen van inkomsten dat:
  a. Hoofdregel is dat inkomen met de bijstand wordt verrekend in de periode dat hierover ook daadwerkelijk (in redelijkheid) kan worden beschikt.
  b. Inkomen wordt enkel in aanmerking genomen voor zover het betrekking heeft op de bijstandsperiode.
  c. Inkomen dat is ontvangen in een periode dat er geen bijstandsrecht (meer) is, wordt alsnog in aanmerking genomen als het in de bijstandsperiode is verworven.
  d. Betalingen die bedoeld zijn als inkomen naar de toekomst toe (en dus niet alleen voor de maand van ontvangst) worden toegerekend naar de periode waar zij voor bedoeld zijn.
- Onbelaste vergoedingen worden niet verrekend.
- Als (automatisch) wordt verrekend op basis van gegevens uit de polisadministratie worden gegevens die beschikbaar zijn in de polisadministratie uitgezonderd van de actieve inlichtingenplicht zoals genoemd in artikel 17, eerste lid Participatiewet.

18. Verrekenen vakantiegeld/IKB versimpelen

Als gevolg van inkomstenverrekening gaan sommige mensen met een bijstandsuitkering er (op maandbasis) op achteruit zodra ze deeltijd gaan werken naast hun uitkering. Gemeenten zijn verplicht inkomen toe te rekenen naar de maand waar het inkomen betrekking op heeft. De reservering van vakantiegeld en/of eindejaarsuitkering wordt vaak al wel verrekend maar is nog niet ontvangen. Daardoor komen mensen op maandbasis onder de bijstandsnorm terecht.

Kern:
- In de Participatiewet wordt daarom een grondslag opgenomen voor het bij amvb vaststellen van de wijze waarop omgegaan moet worden met de verrekening van opgebouwd vakantiegeld bij de werkgever. Gemeenten zijn gehouden op deze wijze het vakantiegeld te verrekenen. De standaardwerkwijze houdt in dat het netto-inkomen in een periode wordt verrekend met het recht op bijstand exclusief vakantiegeld in dezelfde periode. Eventueel opgebouwd recht op vakantietoeslag over dit inkomen wordt verrekend met de reservering vakantiegeld over de bijstandsuitkering.
- Daarnaast wordt voor het IKB in de Participatiewet aanvullend een standaardwijze van verrekenen opgenomen. De uitwerking hiervan wordt meegenomen in de amvb betreffende de standaardwerkwijze van het vakantiegeld.

19. Versoepelen administratieve last bijstands-aanvraag

Door de aanvraagprocedure te vereenvoudigen, onder andere voor personen die vanwege tijdelijke arbeid kortdurend bijstandsonafhankelijk zijn geweest, wordt een extra administratieve drempel om kortdurende arbeid te aanvaarden weggenomen.

Kern:

- Het wordt mogelijk gemaakt om bijstand toe te kennen op basis van DigiD.
- Identificatie op basis van rijbewijs wordt mogelijk gemaakt. Nu is dat alleen mogelijk met een geldig paspoort, identiteitsbewijs of vreemdelingendocument.
- In de toelichting van de Participatiewet van het bestaande artikel 53a wordt verduidelijkt dat een ingediende bijstandsaanvraag grond is voor gebruik van gegevenskoppeling met administraties in het kader van noodzakelijke eenmalige gegevensuitvraag, zodat burgers informatie niet dubbel aan hoeven te leveren.
- In de Participatiewet wordt voor gemeenten de mogelijkheid opgenomen om een verkorte aanvraagprocedure in te richten en toe te passen als mensen binnen 12 maanden na uitstroom uit de bijstand opnieuw een bijstandsuitkering aanvragen. Bij een verkorte aanvraagprocedure kan de gemeente gebruik maken van de gegevens die zijn aangeleverd bij de eerdere bijstandsaanvraag als hierin geen wijzigingen zijn opgetreden.

20. Mogelijkheid categoriale bijzondere bijstand

Creëer de mogelijkheid tot verlening van categoriale bijzondere bijstand. Er wordt een grondslag opgenomen om bij Algemene Maatregel van Bestuur aan te wijzen situaties categoriale bijzondere bijstand toe te staan. Daardoor kan soepeler worden ingespeeld op bredere behoeften aan inkomensondersteuning, zoals deze zich ook in het recente verleden hebben voorgedaan (denk b.v. aan de Energietoeslag). Daarnaast wordt ook meer rechtszekerheid gecreëerd voor betrokkenen.

21. Gelijktrekken uitzonderingen in de ‘Regeling uitzondering inlichtingenplicht’ voor SVB en gemeenten

Trek de uitzonderingen in de ‘Regeling uitzondering inlichtingenplicht’ voor wat betreft de toepassing van artikel 17 lid 1 van de Participatiewet gelijk voor SVB en gemeenten. Op basis van de Wet eenmalige gegevens uitvraag hoeven burgers al bekende gegevens niet opnieuw aan te leveren.
Op dit moment zijn er verschillen tussen wat bij SVB niet en wat bij gemeenten wel moet worden aangeleverd. Door dit gelijk te trekken, wordt de inlichtinginplicht voor de burger verlicht.

Bijlage II
Overzicht van relevante, aanpalende programma's

De onderstaande aanpalende programma's zijn hierin het meest essentieel.

Vereenvoudiging inkomensondersteuning mensen

Het programma Vereenvoudiging inkomensondersteuning voor mensen (VIM) heeft als doel om de bestaanszekerheid en bevordering van (arbeids)participatie te verbeteren door vereenvoudiging van (het stelsel van) wet- en regelgeving in de inkomensondersteuning. Het perspectief van de mensen zelf staat centraal. Het programma heeft als gewenste eindresultaten:

- een (politiek en maatschappelijk) gedragen visie/bestuurlijke uitgangspunten voor het stelsel op de lange termijn;
- voorstellen van oplossingen voor domeinoverstijgende knelpunten die op korte en middellange termijn kunnen worden ingevoerd, waar een volgend kabinet over kan beslissen;
- voorstellen voor verbetering voor de lange termijn: een plan met scenario's voor een vereenvoudigd stelsel van inkomensondersteuning waar een volgend kabinet over kan beslissen, ter verdere uitwerking in volgende kabinetsperiodes.

De deelnemende organisaties in het programma zijn SZW, VWS, BZK, OCW, Fin, DUO, SVB, UWV, Belastingdienst, Dienst Toeslagen, VNG en Divosa. Opdrachtgever voor het programma is het Topberaad inkomensondersteuning. Het programma loopt tot medio 2025.

Om de samenhang tussen en aansluiting op andere lopende trajecten, zoals de herziening van de Participatiewet te borgen, stelt het programma een integraal overzicht samen van lopende trajecten die (mede) gericht zijn op vereenvoudiging van inkomensondersteuning en onderhoudt het programma goede verbindingen met deze trajecten en beleidsdirecties.

Professionals voor Maatwerk Multiprobleemhuishoudens

Uit een verkenning van bij het programma aangesloten ministeries, in 2019, bleek dat professionals bij gemeenten en Rijk elkaar niet altijd weten te vinden en dat ruimte in wet,- en regelgeving niet altijd voldoende is, of onvoldoende duidelijk is. Ook de veelheid van wetten en instanties en de verschillende mensbeelden en beelden van de rol van de overheid, kunnen een oplossing in de weg staan.[16] Om professionals meer maatwerk te laten bieden zijn de ministeries van SZW, VWS, BZK, J&V en OCW in mei 2019 het Programma Maatwerk Multiprobleemhuishoudens (PMM) gestart.

Simpel Switchen

Binnen het programma Simpel Switchen wordt er met een grote groep partners samengewerkt aan het versoepelen van overgangen in de Participatieketen zodat mensen gemakkelijker aan het werk kunnen gaan en blijven en daadwerkelijk mee kunnen doen op de voor hen best passende plek. We richten ons vooral op het versoepelen van overgangen tussen dagbesteding, beschut werk, de banenafspraak en regulier werk (heen-en-terug). Hierbij is de integrale ondersteuning belangrijk. In de jaren 2019 tot en met 2021 heeft Simpel Switchen veel producten opgeleverd. Denk hierbij aan de toolkit parttime werk, de Inspiratielabs On Tour (IOT'S) en de serious game een uur in de bijstand.

16 Verkenning Regeling Maatwerk Multiprobleem Huishoudens, p. 6-11.

Vakkundig Altijd

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is in 2014 gestart met een meerjarig kennisprogramma rondom re-integratie vraagstukken in de uitvoeringspraktijk van gemeenten en UWV. Divosa, UWV, VNG en VWS, en later ook de beroepsvereniging SAM en NVvA, onderschreven mede het belang van kennisontwikkeling en kennisdeling voor deze sector en de eigen medewerkers om de kwaliteit van de dienstverlening aan mensen die dit nodig hebben te verbeteren. Inmiddels is het eerste programma van 'Vakkundig aan het Werk' opgevolgd door een tweede programma. In de aansturing van het programma, wordt gezien dat er een leercurve ontstaan over hoe kennisontwikkeling hand in hand moet gaan met vakmanschapsontwikkeling. Het kennisprogramma is begonnen met 'voor de uitvoering kennis ontwikkelen' en zijn nu bezig om 'met de uitvoering kennis te ontwikkelen'. In 2024 en 2025 verleggen we onze focus van onderzoek doen met als doel om tot bewezen effectieve interventies te komen (traditioneel model) naar een lerende praktijk, waarin per 2026 professionals vanuit verschillende rollen (klantmanager, onderzoeker, beleidsmaker) gezamenlijk werken aan het ontwikkelen, valideren en benutten van kennis over passende dienstverlening.

Werk aan de Uitvoering

Werk aan de Uitvoering is een programma ter verbetering van de publieke dienstverlening. Om beter aan te sluiten op de verwachtingen en behoeften van mensen en bedrijven. In dit programma wordt er gewerkt volgens zes sporen: dienstverlening, digitalisering, wetgeving, samenwerken in de driehoek, statuur en vakmanschap en de rol van de politiek.

Bijlage III
Communicatieoverzicht

De onderstaande 3 tabellen geven voor de 3 sporen weer wat de doelen zijn, wie daarvoor nodig zijn en hoe deze te bereiken zijn (met inzet van welke middelen/instrumenten). Deze worden nader uitgewerkt in deel-communicatieplannen per spoor.

Spoor 1

	Doel	Wie	Hoe
Gebruikers: bijstandsgerechtigden	Informeren Ondersteunen Signaleren	VNG Divosa Sociaal Werk Nederland SZW Cedris	Wet in eenvoudige taal Websites stakeholders Inzet media Inzet sociale media Gespreksvoering in de wijk
Gebruikers: professionals	Informeren Ondersteunen Signaleren	VNG Divosa Sociaal Werk Nederland SZW	Implementatieplan Toolkit met handreiking Q&A's Nieuwsbrieven Website
Politiek landelijk Politiek lokaal	Informeren Meenemen en overtuigen	SZW VNG	Kamerbrieven (voortgang en goede voorbeelden)
Stakeholders: intern en partners	Informeren	SZW	G4 G40 SZZ Regiegroep met sociale partners Periodieke interdepartementale bijeenkomsten met belangrijkste programma's en beleidsdirecties van andere departementen

Spoor 2

	Doel	Wie	Hoe
Gebruikers: bijstandsgerechtigden	Informeren Input leveren Signaleren Activeren	VNG Divosa Sociaal Werk Nederland SZW Cedris	Praktische informatie Websites gemeenten Websites stakeholders Inzet media Sociale media Gespreksvoering in de wijk
Gebruikers: professionals	Informeren Input leveren Signaleren Activeren	Keten van professionals, uitvoerders en deskundigen die samenwerken (in nog op te richten regionale werkcentra) Wijk- en buurtteams Sociale teams	Implementatieplan Toolkit met handreiking Q&A's Nieuwsbrieven Website
Inwoners NL	Informeren Input leveren Meenemen/overtuigen	VNG Divosa Sociaal Werk Nederland SZW	Door storytelling onderbouwen waarom deze beweging nodig is. Middelen: filmpjes, socials, rolmodellen en ambassadeurs. Kanalen: media en sociale media.
Politiek landelijk Politiek lokaal	Informeren Input leveren Meenemen/overtuigen Lobby	VNG Divosa Sociaal Werk Nederland SZW Cedris	Kamerbrieven Kennissessies Werkbezoeken
Wetenschap	Informeren Input leveren	SZW	
Stakeholders: intern en partners	Informeren Activeren Input leveren	SZW	G4 G40 SZZ Regiegroep met sociale partners Periodieke interdepartementale bijeenkomsten met belangrijkste programma's en beleidsdirecties van andere departementen

Spoor 3

	Doel	Wie	Hoe
Gebruikers: bijstandsgerechtigden	Input leveren Signaleren Activeren Ondersteunen	EAPN (ervaringsdeskundigen) LCR Sociaal Werk Nederland SZW Lokale netwerken Gemeenten/VNG Divosa Cedris	Persona's / klantreizen Websites gemeenten Websites stakeholders Inzet media Inzet sociale media Gespreksvoering in de wijk
Gebruikers: professionals	Input leveren Signaleren Activeren Ondersteunen	SAM VNG Connect en VNG Realisatie VDP (directeuren) Sociaal Werk Nederland EAPN (ervaringsdeskundigen) Divosa Cedris SZW	Best practices delen Werkgroepen organiseren Ervaringsdeskundigen betrekken Meer verbinding tussen uitvoering en sociaal werkers
Inwoners NL	Informeren Signaleren Ondersteunen: hoe om te gaan met bijstandsgerechtigden	Sociaal Werk Nederland LCR Rijksoverheid Lokale aanbieders	Websites Spreekuren benutten Klantreizen Persona's
Politiek landelijk Politiek lokaal	Informeren Input leveren Ondersteunen: veranderd mensbeeld/ aanpakken stigma Signaleren	VNG LCR Sociaal Werk Nederland SZW	Kamerbrieven Kennissessies Werkbezoeken
Wetenschap	Informeren Input leveren	Movisie Hogescholen en universiteiten Kennishubs (VNG) Experts (wetenschap + juridisch)	
Stakeholders: intern en partners	Informeren Input leveren Activeren	SZW	G4, G40, SZZ Regiegroep met sociale partners Periodieke interdepartementale bijeenkomsten met belangrijkste programma's en beleidsdirecties van andere departementen.

Colofon

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
december 2023

Vormgeving: zootz

Betrokken partijen

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
VNG
sam,
Divosa
Cedris

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
landelijke cliëntenraad.
Sociaal Werk Nederland
SVB voor het leven Sociale Verzekeringsbank